

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ : ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ:ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Ανάπτυξη ειδικών & εναλλακτικών μορφών τουρισμού»

Των:

Μποκάντσα Λουτσία

Τσερνιάτεβιτς Μαρία

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

Φραγκούλης Αντώνιος

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σ.4
1. ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	
1.1. Γενικά για τον τουρισμό	σ.7
1.2. Γενική Έννοια του εναλλακτικού τουρισμού	σ.14
1.3. Συμπέρασμα	σ.36
2. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΕΙΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	
2.1. Πόροι, Υποδομές και Υπηρεσίες	σ.37
2.2. Σχεδιασμός και διαχείριση της ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού	σ.40
2.2.1. Διαδικασίες σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης	σ.40
2.2.2 Διαδικασίες διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης	σ.42
2.3. Επιδιώξεις από την ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού	σ.43

2.4.Συμπέρασμα	σ.44
3. ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΙΔΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	
3.1.Διαμόρφωση τουριστικού προϊόντος	σ.46
3.1.1. Δημιουργία της τουριστικής εικόνας	σ.46
3.1.2. Καθορισμός Ομάδων-Στόχων	σ.50
3.1.3. Ο προσδιορισμός των προς αξιοποίηση πόρων και οι δραστηριότητες που προτείνονται να αναπτυχθούν - Θεματικά προϊόντα.	σ.51
3.1.4. Πολιτικές Προβολής Δράσεων των Φορέων	σ.58
3.2. Συμπεράσματα	σ.62
4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	σ.64
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σ.71

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση του βαθμού ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών καθώς και η ύπαρξη προοπτικών περαιτέρω ανάπτυξης τους μέσα από την εκπόνηση ενός σχεδίου, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες και τους διαθέσιμους πόρους της χώρας σε συνάρτηση με τις δυνατότητες της οικονομικής, κοινωνικής και γεωγραφικής διάστασης της.

Αρχικά γίνεται αναφορά στο σύγχρονο τουρισμό, καθώς και στην εννοιολογική προσέγγιση των βασικότερων μορφών ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού. Αναλύονται οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη, τη στήριξη και την εφαρμογή των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού καθώς και οι υφιστάμενοι πόροι, υποδομές και υπηρεσίες.

Ακολουθεί η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης, η καταγραφή των διαθέσιμων πόρων, με αναφορές σε κοινωνικά χαρακτηριστικά και οικονομικά μεγέθη, καθώς και η παρουσίαση των σημαντικότερων φυσικών και πολιτιστικών πόρων της χώρας.

Στη συνέχεια εντοπίζονται και αναλύονται οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού που έχουν τις προϋποθέσεις να αναπτυχθούν στην Ελλάδα καθώς και τα προγράμματα που υλοποιήθηκαν και υλοποιούνται για την τουριστική ανάπτυξη. Αμέσως μετά παρουσιάζεται ένα σχέδιο ανάπτυξης και διαχείρισης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Οι επιμέρους στόχοι της εργασίας μπορούν να συνοψισθούν στα εξής σημεία:

- Διερεύνηση των λόγων που κάνουν απαραίτητη την εφαρμογή ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

- Προσέγγιση των μορφών αυτών τουρισμού μέσα από τον κατάλληλο σχεδιασμό ώστε να επιτευχθεί η ενσωμάτωσή τους στο συγκεκριμένο σύστημα κοινωνικο-οικονομικών δομών, στοχεύοντας την βιώσιμη και ισόρροπη τουριστική ανάπτυξη.
- Προσδιορισμός των διαδικασιών, μέσω των οποίων οι μορφές τουρισμού συμβάλλουν στην ολοκληρωμένη τουριστική ανάπτυξη.
- Προσπάθεια να συνδεθεί η αναξιοποίητη ενδοχώρα με τις ανεπτυγμένες παράκτιες περιοχές, που είναι υπερφορτωμένες με εστίες ανάπτυξης και να γίνει σταδιακή προσέλευση ζήτησης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Προσδιορισμός προτεινόμενων δράσεων μέσω των οποίων θα βελτιωθεί το τουριστικό προϊόν, θα προβληθεί και θα προωθηθεί στην τουριστική αγορά, με την ανάπτυξη εναλλακτικών και ειδικών μορφών τουρισμού.
- Καθορισμός ενεργειών για την εκμετάλλευση και αξιοποίηση όλων των παραγωγικών δυνάμεων και διαθέσιμων πόρων (φυσικών, πολιτιστικών, ανθρώπινου δυναμικού κ.α.) προς όφελος των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων.

Η σκοπιμότητα διερεύνησης της ανάπτυξης των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού περιλαμβάνει δύο άξονες .

- Ο πρώτος άξονας, έγκειται στο γεγονός ότι η χώρα δεν έχει αξιοποιήσει μέχρι σήμερα στο μέγιστο τον δυναμικό τουριστικό προορισμό και εκτός ίσως από τις παράκτιες τοποθεσίες του όπου έχει αναπτυχθεί ο μαζικός οργανωμένος τουρισμός, στις υπόλοιπες χωρικές ενότητες η τουριστική ανάπτυξη είναι αποσπασματική, προσφέροντας υπηρεσίες που δεν είναι αποτέλεσμα σχεδιασμού, αλλά ούτε και κάποιας ουσιαστικής οργάνωσης.
- Ο δεύτερος, ικανοποιεί τη διαπίστωση πως η ανάπτυξη των μορφών αυτών τουρισμού είναι απαραίτητη, διότι η γενικότερη τουριστική ανάπτυξη δεν διαθέτει χαρακτηριστικά που να μπορούν να διαχέουν τα οφέλη σε όλη την έκταση του χώρου που εξετάζουμε, με αποτέλεσμα να αναζητούνται λύσεις που θα συνεισφέρουν στην εξομάλυνση των παραπάνω δεδομένων, ενώ ταυτόχρονα θα συμβάλλουν στην βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής, με οφέλη για την οικονομία, τις

τοπικές κοινωνίες, το περιβάλλον.

Μέσω της ανάλυσης προκύπτουν ερωτήματα που απαντώνται κατά τη διάρκεια της έρευνας που ακολουθεί, ενώ διατυπώνονται ως εξής:

- Ποίοι είναι οι λόγοι που επιβάλλουν την ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού;
- Ποιες είναι οι προϋποθέσεις της επιτυχούς ανάπτυξης των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού;
- Η Ελλάδα διαθέτει αυτές τις προϋποθέσεις;
- Για ποιους λόγους θεωρούμε κατάλληλες να συμβάλλουν στις αναπτυξιακές διαδικασίες της χώρας, τις παραπάνω μορφές τουρισμού;
- Ποιες υποστηρικτικές ενέργειες χρειάζονται και η συνεργασία ποιών φορέων απαιτείται;
- Η εφαρμογή που επιχειρείται διαθέτει μόνο θετικά στοιχεία ή χαρακτηρίζεται και από αδυναμίες;
- Ποια τα οφέλη που προκύπτουν για τις τοπικές κοινωνίες, την οικονομία, το περιβάλλον, τους επισκέπτες της περιοχής;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: «ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ»

1.1 Γενικά για τον Τουρισμό

Έννοια: Ο τουρισμός ορίζεται ως οι δραστηριότητες ατόμων που ταξιδεύουν και παραμένουν σε ένα μέρος διαφορετικό από το σύνηθες περιβάλλον τους για διάστημα όχι μεγαλύτερο από ένα συνεχόμενο έτος για ψυχαγωγικούς, επαγγελματικούς και άλλους λόγους.

Ο τουρισμός είναι υποσύνολο των ταξιδιών, όπου τα ταξίδια νοούνται με την ευρεία έννοια που σημαίνει μετακίνηση από έναν τόπο σε άλλον. Ο τουρισμός καλύπτει την παγκόσμια αγορά ταξιδιών στο γενικό πλαίσιο της κινητικότητας του πληθυσμού και την παροχή υπηρεσιών σε επισκέπτες. Τουρισμός σημαίνει την πράξη του ταξιδιού σε τόπο διαφορετικό από το σύνηθες περιβάλλον ενός ατόμου για οποιοδήποτε σκοπό. Σε σχέση με μια δεδομένη χώρα, διακρίνονται τρεις μορφές τουρισμού:

- Ο **εγχώριος τουρισμός** περιλαμβάνει τις δραστηριότητες των κατοίκων μιας δεδομένης χώρας που ταξιδεύουν και διαμένουν σε τόπους στο εσωτερικό της χώρας αλλά έξω από το σύνηθες περιβάλλον τους
- Ο **εισερχόμενος τουρισμός** περιλαμβάνει τις δραστηριότητες μη μονίμων κατοίκων μιας δεδομένης χώρας που ταξιδεύουν και διαμένουν σε τόπους στο εσωτερικό της χώρας αλλά έξω από το σύνηθες περιβάλλον τους
- Ο **εξερχόμενος τουρισμός** περιλαμβάνει τις δραστηριότητες μονίμων κατοίκων μιας δεδομένης χώρας που ταξιδεύουν και διαμένουν σε τόπους στο εξωτερικό της χώρας και έξω από το σύνηθες περιβάλλον τους.

Παρόμοιοι ορισμοί μπορούν να χρησιμοποιηθούν για άλλες περιοχές, περιφέρειες ή ομάδες χωρών αντικαθιστώντας τη «χώρα» με την περιοχή αναφοράς. Οι τρεις βασικές μορφές τουρισμού μπορούν να συνδυαστούν με τρεις τρόπους έτσι ώστε να προκύψουν οι ακόλουθες κατηγορίες τουρισμού:

- **εσωτερικός τουρισμός**, που περιλαμβάνει τον «εγχώριο τουρισμό» και τον «εισερχόμενο» τουρισμό
- **εθνικός τουρισμός**, που περιλαμβάνει τον «εγχώριο τουρισμό» και τον «εξερχόμενο» τουρισμό
- **διεθνής τουρισμός**, που περιλαμβάνει τον «εισερχόμενο τουρισμό» και τον «εξερχόμενο» τουρισμό.

Ο τουρισμός είναι ένας από τους δυναμικότερα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας, τόσο σε απόλυτους όσο και σε σχετικούς όρους. Αποτελώντας κυρίαρχη δραστηριότητα σε πολλές χώρες, έχει αξιόλογες πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στους άλλους τομείς της οικονομίας και συμβάλλει στη συνολική οικονομική ανάπτυξη των χωρών. Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών σημείωσε αξιοσημείωτη μεγέθυνση, συνδεδεμένος άμεσα με την κοινωνικοοικονομική αναπτυξιακή διαδικασία, καθώς συμβάλλει σημαντικά στην άνοδο του επιπέδου διαβίωσης των τουριστικά ανεπτυγμένων περιοχών και, συνακόλουθα, στην ευημερία των πολιτών.

Ο επιχειρηματικός όγκος του τουρισμού σε παγκόσμια κλίμακα ενδεχομένως ξεπερνά αυτόν των εξαγωγών πετρελαίου, ειδών διατροφής και αυτοκινήτων, ενώ παράλληλα παραμένει η βασική πηγή εισοδήματος για πολλές αναπτυσσόμενες χώρες.

Ο τουρισμός ως οικονομικός τομέας συνδέεται άμεσα με πολλούς άλλους τομείς της οικονομίας και της παραγωγής. Κατά συνέπεια, τα οφέλη που η αύξησή του επιφέρει είναι πολυποίκιλα και στον τομέα της απασχόλησης.

Οι αριθμοί είναι ενδεικτικοί του μεγέθους της συμβολής του τουρισμού στην παγκόσμια οικονομία:

- Το 2006 οι παγκόσμιες αφίξεις άγγιξαν τα 842 εκατομμύρια, σημειώνοντας αύξηση της τάξης του 4,6% σε σχέση με το προηγούμενο έτος.
- Το 2007 παρουσιάζεται ως το τέταρτο συνεχόμενο έτος σταθερής μεγέθυνσης της παγκόσμιας τουριστικής βιομηχανίας, η οποία παρουσιάζεται συνολικά

ευπροσάρμοστη στις ποικίλες κρίσεις που ενδεχομένως προκύπτουν.

- Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού προβλέπει μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης των διεθνών τουριστικών αφίξεων της τάξης του 4,1% με ορίζοντα το 2020. Συνεπώς, οι διεθνείς αφίξεις αναμένεται ως τότε να ξεπεράσουν το 1,5 δις ταξιδιωτών.

Ο παγκόσμιος τουρισμός αντιμετωπίζει μεγάλες προκλήσεις εν όψει του 21ου αιώνα, οι οποίες σχετίζονται με τη βιώσιμη και ισόρροπη ανάπτυξη, την αντιμετώπιση των ανισοτήτων σε ζητήματα πλούτου και ευκαιριών αλλά και την ορθή κατανομή και διαχείριση των υπάρχοντων φυσικών πόρων, όπως ακριβώς συμβαίνει με κάθε ζωντανό κομμάτι της παγκόσμιας οικονομίας που έρχεται αντιμέτωπο με τη διαρκώς εξελισσόμενη διεθνή πραγματικότητα.

Το 2008 σημειώθηκαν 924 εκατ. αφίξεις τουριστών παγκοσμίως, 16 εκατ. περισσότερες σε σχέση με τις αφίξεις του 2007, σημειώνοντας έτσι μια αύξηση 2%. Η αύξηση, αυτή, οφείλεται, στα θετικά αποτελέσματα του πρώτου εξαμήνου, καθώς το δεύτερο εξάμηνο σημειώνεται μια απότομη αλλαγή στις τάσεις που καταγράφουν οι αφίξεις, γεγονός που καθιστά το 2008 μια χρονιά αντιθέσεων για τον παγκόσμιο τουρισμό. Έτσι, ενώ μεταξύ Ιανουαρίου-Ιουνίου παρατηρείται μια αύξηση 5%, κατά το δεύτερο εξάμηνο οι παγκόσμιες τουριστικές αφίξεις σημειώνουν πτώση 1% σαν αποτέλεσμα της εξαιρετικά ασταθούς παγκόσμιας οικονομίας (χρηματοοικονομική κρίση, αύξηση της τιμής των προϊόντων και του πετρελαίου, έντονες διακυμάνσεις συναλλαγματικών ισοτιμιών)

Η ανάπτυξη ήταν αρνητική τους τελευταίους έξι μήνες του 2012 σε Ευρώπη (-3%) και Ασία (-3%), όπου η πτώση ήταν ακόμα πιο σημαντική, δεδομένης της διψήφιας αύξησης που παρουσίασε το 2010 και της δυναμικής παρουσίας της το πρώτο εξάμηνο του 2008 (+6%). Από την άλλη πλευρά, η Αμερική (+1%), η Αφρική (+4%) και η Μέση Ανατολή (+5%) παρουσίασαν θετικά αποτελέσματα το δεύτερο εξάμηνο, αν και με σημαντική πτώση σε σχέση με την περίοδο Ιανουαρίου-Ιουνίου. Στο σύνολο του έτους, όλες οι περιοχές παρουσίασαν αύξηση εκτός από την Ευρώπη, όπου τα νούμερα των διεθνών αφίξεων παρέμειναν στάσιμα. Τα καλύτερα αποτελέσματα παρουσιάζουν η Μέση Ανατολή (+11%), η Αφρική (+5%) και η Αμερική (+4%). (Πηγή: *UNWTO World Tourism Barometer*).

Η οικονομική κρίση, σε συνδυασμό με την αβεβαιότητα και τις έντονες

διακυμάνσεις της αγοράς και η μείωση της εμπιστοσύνης καταναλωτών και επιχειρήσεων, αναμένεται να συνεχίσουν να επηρεάζουν την τουριστική ζήτηση, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα.

Ο WTO υπολογίζει ότι ο παγκόσμιος τουρισμός θα μείνει σταθερός (0%) ή θα μειωθεί ελαφρώς (από -1% ως -2%) κατά τη διάρκεια του χρόνου. Παρόλα αυτά υπάρχει μεγάλη αβεβαιότητα και πολλά θα εξαρτηθούν από το πώς θα εξελιχθούν οι οικονομικές συνθήκες. Αν η οικονομία αρχίσει να δείχνει σημάδια πρόωρης ανάκαμψης, ο παγκόσμιος τουρισμός μπορεί να παρουσιάσει μια ελαφρά αύξηση, αλλά αν υπάρξει περαιτέρω επιδείνωση της οικονομίας, τότε η τωρινή πρόβλεψη θα είναι ακριβώς αντίθετη.

Μαζί με την Αμερική, η Ευρώπη θα είναι η περιοχή που θα επηρεαστεί περισσότερο όσον αφορά στα τουριστικά μεγέθη, καθώς οι κύριες αγορές άντλησης τουριστών έχουν ήδη μπει ή εισέρχονται σε ύφεση. (Πηγή: *UNWTO World Tourism Barometer*).

Ο Ελληνικός τουρισμός: Η σημασία του τουρισμού για την ελληνική οικονομία και κοινωνία είναι ιδιαίτερα μεγάλη. Η συμβολή της τουριστικής οικονομίας το 2007 στο ΑΕΠ της χώρας φτάνει το 18%, ενώ η συνολική απασχόληση στην τουριστική οικονομία (940.000 θέσεις εργασίας) αντιστοιχεί στο 20% των απασχολουμένων. Μέχρι το 2018 η απασχόληση στην τουριστική οικονομία μπορεί να αυξηθεί τουλάχιστον κατά 360.000 άτομα, καλύπτοντας το 100% των ανέργων κατά το 2012. Συγκρινόμενος σε παγκόσμιο επίπεδο, ο ελληνικός τουρισμός καταγράφει ικανοποιητικές επιδόσεις. Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (WTO), η Ελλάδα το 2007 ήταν 16η σε επίπεδο διεθνών αφίξεων και 12η σε επίπεδο εσόδων. Επίσης, σύμφωνα με το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (WEF) το 2008, η χώρα μας καταλαμβάνει την 22η θέση μεταξύ 130 χωρών στο Δείκτη Ταξιδιωτικής και Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας, ενώ στο Γενικό Δείκτη Ανταγωνιστικότητας καταλαμβάνει μόλις την 65η.

Τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν ότι ο ελληνικός τουρισμός είναι ένας από τους ελάχιστους τομείς της εθνικής οικονομίας, ο οποίος είναι ανταγωνιστικός σε παγκόσμιο επίπεδο.

Πίνακας 1: Βασικά μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού 2010

Συμμετοχή στο ΑΕΠ	17,2% [WTTC]
Συμμετοχή στην απασχόληση	20,8% της συνολικής απασχόλησης [WTTC]
Απασχόληση (άμεση & έμμεση)	939.820 [WTTC]
Εσοδα	11,3 δις. € [ΤτΕ]
Αφίξεις Αλλοδαπών	15,2 εκατ.
Μέση κατά κεφαλή δαπάνη	743 €
Μερίδιο Αγοράς	1,68% Παγκόσμια, 3,13% Ευρώπη
Εποχικότητα	47,7% των αφίξεων αλλοδαπών πραγματοποιείται Ιούλιο - Αύγουστο - Σεπτέμβριο
Συγκέντρωση Προσφοράς	52% των ξενοδοχειακών κλινών συγκεντρώνονται σε 3 περιοχές της Ελλάδας [ΞΕΕ]
Ξενοδοχειακή Υποδομή	9.207 ξενοδοχεία / 700.933 κλίνες [ΞΕΕ]
Top 5 αγορές	Ην. Βασίλειο (2.618.542), Γερμανία (2.264.332), Ιταλία (1.157.081), Ολλανδία (828.185), Γαλλία (756.105) [ΕΣΥΕ]
Top 5 αεροδρόμια (σε αφίξεις αλλοδαπών)	Αθήνα (3.872.156), Ηράκλειο (2.087.144), Ρόδος (1.384.902), Κέρκυρα (839.460), Θεσσαλονίκη (770.791) [ΕΣΥΕ]

Πηγή: ΣΕΤΕ, επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, UNWTO, WEF

Πίνακας 2: Επιδόσεις 2012 / Ελλάδα - Ανταγωνιστές

Δείκτες	Ελλάδα	Ισπανία	Κύπρος	Τουρκία	Αίγυπτος	Κροατία
Απόδοσης 2012						
Κατάταξη - Διεθνείς Αφίξεις	16	12	Κάτω από την 50	9	22	24
Κατάταξη - Εσοδα	12	2	Κάτω από την 50	10	25	26
Διεθνείς Αφίξεις 2010 (εκατ.)	15,2	58,7	2,4	22,2	10,6	9,3
% μεταβολή αφίξεων	22,6%	26,5%	-11,1%	131,3%	107,8%	60,3%
2000 - 2010						
Έσοδα - 2010 δις USD	15,5	57,6	2,7	18,5	9,3	9,3
% μεταβολή εσόδων 2000-2010	68,5%	92,0%	42,1%	143,4%	116,3%	232,1%

Μέση κατά κεφαλή Δαπάνη ανά ταξίδι σε USD	1.019,7	971,4	1.125,0	829,6	877,4	1.000,0
Μερίδιο αγοράς παγκόσμια σε Αφίξεις	1,68%	6,49%	0,27%	2,46%	1,17%	1,03%
Μερίδιο αγοράς παγκόσμια σε Έσοδα	1,81%	6,72%	0,32%	2,16%	1,09%	1,09%

Πηγή: ΣΕΤΕ, επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ, UNWTO, WEF

1.2. Γενική Έννοια του Εναλλακτικού Τουρισμού

Οι ειδικές μορφές τουρισμού προϋπήρχαν χρονικά τόσο του μαζικού τουρισμού όσο και των νέων μορφών τουρισμού. Λειτουργούσαν όμως στις περισσότερες περιπτώσεις ως συμπληρωματική μορφή του μαζικού τουρισμού, ενώ οι νέες μορφές παρουσιάστηκαν κυρίως τα τελευταία χρόνια ως απάντηση στην αλλαγή κινήτρων των τουριστών με έμφαση σε αυτά που συνδέονται με την οικολογία και το περιβάλλον.

Οι ειδικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού και κυρίαρχου κινήτρου στη ζήτηση και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές, που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών της κάθε ειδικής μορφής. Οι εναλλακτικές μορφές αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών, όπου επιπλέον οι τουρίστες συχνά επιλέγουν τον τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού, στον οποίο κυριαρχεί η αυτονομία των επιλογών και η περιήγηση με μικρή χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού. (Τσάρτας 1999).

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού βρίσκονται στον αντίποδα του μαζικού τουρισμού και ειδικότερα του διεθνούς τουριστικού προτύπου της αγοράς που χαρακτηρίζονται από την μαζικότητα, την επιβάρυνση του περιβάλλοντος, τη μείωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και αποσκοπεί στη μεγιστοποίηση του κέρδους σε βάρος των τοπικών κοινωνιών, της τοπικής οικονομίας και περιβάλλοντος. Στις εναλλακτικές μορφές περιλαμβάνονται όσες έχουν ως βασικό χαρακτηριστικό τους την αντίθεση στον κλασικό τύπο μαζικού τουρισμού, έχοντας ως αφετηρία την ανάγκη προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, τη διαφύλαξη πολιτιστικής κληρονομιάς και τη φυσική ζωή. Πλέον τίθενται στην πρώτη γραμμή της τουριστικής ανάπτυξης οι φυσικοί και οι πολιτιστικοί πόροι.

Κάθε ειδική μορφή τουρισμού έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, το οποίο λειτουργώντας ως κίνητρο γίνεται αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο και δίνει το όνομα του στην ειδική αυτή μορφή. Η πλειοψηφία αυτών των μορφών εμπεριέχει την ενεργό συμμετοχή των τουριστών στις δραστηριότητες αυτών των εναλλακτικών μορφών. Επίσης στις ειδικές μορφές τουρισμού εκτός από τον προσδιοριστικό κίνητρο, μπορούν να διακριθούν και άλλα χαρακτηριστικά όπως ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του και η απαιτούμενη υποδομή που αποσκοπούν στην ικανοποίηση των ειδικών αναγκών των τουριστών-επισκεπτών. Πολλές από αυτές τις μορφές

αναπτύχθηκαν υπό την επιρροή του οικολογικού κινήματος ενώ είναι συχνό φαινόμενο η παράλληλη ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών που συνδέουν την οικολογία και τον πολιτισμό (π.χ. οικότουρισμός–πολιτιστικός τουρισμός). (Βελισσαρίου 2000)

Δηλαδή η ανάγκη του ατόμου για διακοπές άρχισε να συνδυάζεται με τα προσωπικά ενδιαφέροντα του κάθε ατόμου ξεχωριστά και σιγά-σιγά διαμορφώθηκαν ομάδες τουριστών με κοινά ενδιαφέροντα. Το γεγονός αυτό στάθηκε αφορμή για την εξειδίκευση του τουρισμού σε ειδικές μορφές που στόχο είχαν να ικανοποιήσουν συγκεκριμένες προτιμήσεις ομαδοποιημένων τουριστών. Οι λόγοι που δημιουργήθηκαν αυτές οι μορφές τουρισμού έχουν άμεση σχέση με τα Hobbies του καθενός, με αθλητικές δραστηριότητες αλλά και επαγγελματικούς λόγους (συνέδρια) με λόγους υγείας (θεραπευτικός τουρισμός- τουρισμός υγείας) και με κάθε ιδιαίτερη προτίμηση ή λόγο που αντιστοιχεί σε μια ξεχωριστή μορφή τουρισμού.

Καθοριστικοί παράγοντες στην ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού αποδείχτηκαν οι τοπικές ιδιομορφίες σε χώρες ή περιοχές και η συχνή συνύπαρξη δυο ή τριών ειδικών μορφών σε ένα κοινό μοντέλο ανάπτυξης. Από την άλλη, ενδέχεται κάποιες από τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού να έχουν αρνητικές επιπτώσεις και επιδράσεις στο περιβάλλον και να οδηγήσουν στην υπερεκμετάλλευση τοπικών πόρων αλλά και στη συγκέντρωση δραστηριοτήτων σε ευαίσθητες περιοχές.

Διαγράμμα 1: Σημαντικότερα χαρακτηριστικά των ειδικών μορφών τουρισμού.

1.2.1. Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού

Αναμφισβήτητα ο τουρισμός συμβάλλει καθοριστικά στην ταχύρυθμη οικονομική ανάπτυξη και στη δραστική μείωση της ανεργίας στη χώρα μας. Δεν είναι τυχαίο ότι συνεισφέρει περίπου το 18% του ΑΕΠ, αν ληφθούν υπόψη και οι πολλαπλασιαστικές επιδράσεις του στο σύνολο της οικονομίας. Το σύνολο των εσόδων της χώρας μας από τον τουρισμό είναι μεγαλύτερο από το σύνολο της αξίας των εξαγωγών μας, τόσο προϊόντων όσο και υπηρεσιών, και καλύπτει περίπου το 40% του ελλείμματος του ισοζυγίου των εξωτερικών μας πληρωμών. Στον ελληνικό τουρισμό απασχολούνται άμεσα και έμμεσα περίπου 800.000 εργαζόμενοι, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων δραστηριοποιείται στην περιφέρεια και σε μικρού ή μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις. Ωστόσο, για να μπορέσει ο τουρισμός να αποκτήσει ακόμη μεγαλύτερη δυναμική και να βοηθήσει ακόμη περισσότερο στην οικονομία της χώρας θα πρέπει εκτός από τον παραδοσιακό τουρισμό να αναπτύξει και άλλες μορφές όπως συνεδριακό τουρισμό, αθλητικό τουρισμό κ.α. που αποτελούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Κοινωνικός Τουρισμός: Ο κοινωνικός τουρισμός, σαν ιδιαίτερη μορφή τουρισμού, ορίζεται το σύνολο των σχέσεων και φαινομένων τουριστικού χαρακτήρα που διευκολύνουν τη συμμετοχή στον τουρισμό των ασθενέστερων οικονομικών τάξεων. Με άλλα λόγια ο κοινωνικός ή επιδοτούμενος τουρισμός αποτελεί το είδος εκείνο του τουρισμού που χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι πραγματοποιείται από μέλη του κοινωνικού συνόλου, των οποίων η αγοραστική δύναμη είναι λίγο-πολύ περιορισμένη, χάρη σε ειδικές παροχές προς αυτά που μπορεί να είναι άμεσες ή έμμεσες.

Οι παροχές για κοινωνικό τουρισμό αποτελούν σήμερα για τις αναπτυγμένες οικονομικά χώρες υποχρέωση του κράτους. Συγκεκριμένα το σύγχρονο «κοινωνικό κράτος» έχει υποχρέωση πέρα από υγεία, καλά γερατεία, εργασία, παιδεία κλπ να εξασφαλίσει σε άτομα χαμηλής εισοδηματικής στάθμης τη δυνατότητα να κάνουν

διακοπές και με αυτόν τον τρόπο να ισορροπήσουν τόσο ψυχικά όσο και σωματικά.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του κοινωνικού τουρισμού είναι η δημιουργία της κατάλληλης υποδομής και ανωδομής, όπως για παράδειγμα κατασκευή ειδικών τουριστικών καταλυμάτων που να ανταποκρίνονται στις οικονομικές δυνατότητες της πελατείας τους, δηλαδή «κοινωνικών τουριστών», χορήγηση επιδομάτων διακοπών που να αναπροσαρμόζονται σύμφωνα με τις πραγματικές ανάγκες μιας οικογένειας, εφαρμογή επιχορηγούμενων προγραμμάτων κοινωνικού τουρισμού για ειδικές κατηγορίες ατόμων, όπως για παράδειγμα σπουδαστές, στρατιώτες, συνταξιούχους, που η οικονομική τους κατάσταση κάθε άλλο παρά τους επιτρέπει να κάνουν διακοπές, χρηματοδότηση των διακοπών με ευνοϊκούς όρους κλπ. (Σφακιανάκης 2000).

Η σημασία του κοινωνικού τουρισμού: Οι κοινωνικές επιπτώσεις αφορούν ουσιαστικά τους συμμετέχοντες και είναι αναμφισβήτητα θετικές. Το σημαντικότερο γεγονός είναι η δυνατότητα που δίνεται για τουρισμό σε άτομα τα οποία δεν θα μπορούσαν να ταξιδέψουν χωρίς την βοήθεια κάποιου τέτοιου προγράμματος. Μια δεύτερη επισήμανση είναι ότι, συνήθως, τα κοινά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων γίνονται αίτια για ευκολότερη επαφή και γνωριμία μέσα από το ταξίδι, με βάση το κοινό επάγγελμα, την ηλικία και την οικογενειακή κατάσταση (ζευγάρια με παιδιά).

Δημιουργείται, έτσι, μια κοινότητα που λειτουργεί συχνά θετικότερα από την εμπορική λογική του κλασσικού τουρισμού των διακοπών. Ένα τρίτο στοιχείο αφορά τις ειδικές ομάδες πληθυσμού (ηλικιωμένοι, ασθενείς, αγρότες, ανάπηροι) για τις οποίες αυτά τα προγράμματα δίνουν δυνατότητες κοινωνικοποίησης αλλά και συμμετοχής σε δραστηριότητες.

Οι οικονομικές επιπτώσεις αφορούν τους τουρίστες, το κράτος αλλά και τους τοπικούς επιχειρηματίες. Οι τουρίστες ενισχύονται οικονομικά με διάφορους τρόπους για να ταξιδέψουν, χρησιμοποιώντας βέβαια πόρους σε μεγάλο ποσοστό δικούς τους (Ταμείου Διακοπών). Το κράτος ασκεί μέσω του κοινωνικού τουρισμού μια πολιτική ενίσχυση των κοινωνικών παροχών αλλά και της απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο, στοχεύοντας ουσιαστικά και στην ενίσχυση του ευρύτερου τουριστικού τομέα (επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου γενικότερα στον τόπο υποδοχής). Τέλος, οι τοπικοί επιχειρηματίες ωφελούνται από τον κοινωνικό τουρισμό, διότι είναι τουρισμός των μεγάλων αριθμών και συχνά μετριάζει το πρόβλημα της εποχικότητας. Αναμφισβήτητα υπάρχουν πολλά προβλήματα, με

πρώτο το γεγονός ότι κάθε μορφή κοινωνικής παροχής αποτελεί οικονομική απειλή, αλλά συνολικά τα προγράμματα αυτά είναι πολύ θετικά για την οικονομία.

Θεραπευτικός – Ιαματικός Τουρισμός: Ο θεραπευτικός – ιαματικός τουρισμός ή τουρισμός τα τελευταία 15 χρόνια εξελίσσεται σε μια από τις βασικότερες μορφές τουρισμού. Αφορά την επίσκεψη σε περιοχές που διαθέτουν ιαματικά λουτρά, πηγές, κέντρα θαλασσοθεραπείας, Spa, υδροθεραπευτήρια κτλ, με σκοπό την ίαση από κάποιο νόσημα ή την επίσκεψη για λόγους κοσμετολογίας, ξεκούρασης και χαλάρωσης.

Η νέα αυτή εξειδίκευση του τουρισμού υγείας κερδίζει διαρκώς και μεγαλύτερη πελατεία στις ανεπτυγμένες χώρες και ιδιαίτερα στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη. Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της μορφής τουρισμού αναφέρονται από τη μια πλευρά στη σύνθεση της πελατείας τους, που δεν αποτελείται αποκλειστικά από άτομα της δεύτερης και τρίτης ηλικίας αλλά και από νεότερους ανθρώπους που επιθυμούν να συνδυάσουν τις διακοπές τους με ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα. Το νέο «προϊόν» πλάσεται, λοιπόν με νέο περιτύλιγμα, εμπλουτίζεται με αξιοπρεπείς εγκαταστάσεις που φθάνουν μέχρι και πέντε αστέρων καταλύματα και υπηρεσίες και η έμφαση δίνεται στην αναζωογόνηση και τις ευεργετικές επιπτώσεις ενός ολόκληρου προγράμματος δραστηριοτήτων και αγωγής που υποστηρίζεται από ειδικούς της ιατρικής και ψυχοσωματικής υγιεινής. Η μορφή αυτή τουρισμού, εκτός από ειδικές εγκαταστάσεις υδρόλουτρο-θαλασσο-αεροθεραπείας και καταλύματα αξιώσεων με συμπληρωματικές εγκαταστάσεις, απαιτεί και ειδικές ιατρικές και φυσιοθεραπευτικές υπηρεσίες περιλαμβάνει τις υπηρεσίες που έχουν σχέση με την υγεία, τον Ιατρικό έλεγχο, την ειδική διαιτητική, την θεραπεία με βιταμίνες, τις βοτανοθεραπείες, τη γυμναστική, τις ειδικές θεραπείες όπως αντικαπνιστική, θεραπεία του άγχους, ψυχοθεραπεία, κινησιοθεραπεία, χαλάρωση, εκμάθηση ύπνου, έρευνα της σωστής γραμμής του σώματος αισθητική κ.α.

Η φύση εκτός από σπάνια τοπία και ιδιαίτερες φυσικές ομορφιές, «χάρισε» στην Ελλάδα και πηγές με σημαντικές θεραπευτικές ιδιότητες. Τα ιαματικά λουτρά αποτελούν μέρος του εθνικού πλούτου της χώρας, ενώ οι θεραπευτικές τους ιδιότητες ήταν γνωστές, ήδη, από τους αρχαίους χρόνους. Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι είναι διάσπαρτοι στην ελληνική επικράτεια, ενώ τα νερά των συγκεκριμένων πηγών διαφέρουν από τα συνηθισμένα, είτε λόγω της υψηλής τους θερμοκρασίας είτε λόγω της παρουσίας σπάνιων δραστικών συστατικών. Τα νερά αυτά

χαρακτηρίζονται ως μεταλλικά εξαιτίας της θερμοκρασίας ή της γενικής τους χημικής σύστασης. Εκτός από τις ψυχρές μεταλλικές πηγές υπάρχουν και οι θερμοπηγές, με τις οποίες οικοδομήθηκε ένας κλάδος θεραπευτικής αγωγής, η ιαματική υδροθεραπεία (θερμαλισμός).

Η γεωγραφική κατανομή των πηγών δεν είναι τυχαία, καθώς συνδέεται είτε με τεκτονικά γεγονότα, όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών του Καϊάφα, της Κυλλήνης και του Λαγκαδά, είτε με ηφαιστειακές δραστηριότητες όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών των Μεθάνων, της Μήλου, της Λέσβου, της Σαμοθράκης και της Λήμνου. Η υδροθεραπεία είναι ιδιαίτερα σημαντική για την αντιμετώπιση πολλαπλών παθήσεων, όπως είναι τα αρθρικά και οι ρευματοπάθειες, και διακρίνεται σε δύο είδη:

- **την εσωτερική**, η οποία περιλαμβάνει την ποσιθεραπεία (πόση ιαματικών νερών), εισπνοθεραπεία (εισπνοή των αερίων ή των σταγονιδίων των μεταλλικών νερών) και τις πλύσεις (στοματικές, ρινικές, γυναικολογικές)
- **την εξωτερική**, η οποία περιλαμβάνει τα λουτρά, τις καταιωνίσεις (για ορισμένο χρόνο το σώμα δέχεται το θερμομεταλλικό νερό, που έρχεται με ψηλή ή χαμηλή πίεση) τις υδρομαλάξεις (το σώμα δέχεται την πίεση του νερού), την υδροκινησιοθεραπεία (συνδυασμός λουτροθεραπείας και κινησιοθεραπείας, όσο το σώμα βρίσκεται στο νερό) και την πηλοθεραπεία (εφαρμογή πηλού, που έχει «ωριμάσει», σε σημεία του σώματος με διάφορες παθήσεις).

Για την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού και γενικότερα, του τουρισμού υγείας, λειτουργούν ήδη δύο κέντρα θαλασσοθεραπείας στην Κρήτη, εφοδιασμένα με το ειδικό σήμα λειτουργίας του Ε.Ο.Τ. και είναι υπό κατασκευή άλλα δύο. Σε αυτήν την κατηγορία τουριστικής υποδομής περιλαμβάνονται, επίσης, τα 14 υδροθεραπευτήρια (ιδιοκτησίας Ε.Ο.Τ.), στα οποία εξυπηρετούνται ετησίως περί τα 100.000 άτομα, με 1.400.000 θεραπευτικές αγωγές (λούσεις, κλπ.) καθώς και δεκάδες άλλες ιαματικές πηγές που λειτουργούν από τοπικούς φορείς και προσφέρουν στους επισκέπτες σύγχρονες υπηρεσίες υψηλών προδιαγραφών. (<http://www.gnto.gr>).

Θρησκευτικός Τουρισμός: Σύμφωνα με τον ΕΟΤ είναι ένα είδος τουρισμού που αφορά μια κατηγορία ατόμων που επισκέπτονται θρησκευτικούς τόπους που περιλαμβάνουν εκκλησίες, μοναστήρια, πανηγύρεις είτε στη χώρα της διαμονής τους ή σε κάποια άλλη για λόγους λατρείας ή για να πάρουν μέρος σε θρησκευτικές εκδηλώσεις και που στη χώρα μας βρίσκεται ακόμα σε αρχικό στάδιο ανάπτυξης. Τα μνημεία της ελληνικής ορθοδοξίας είναι αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής κληρονομιάς και αποτελούν αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών. Οι βυζαντινές και οι μεταβυζαντινές εκκλησίες με την αξιόλογη εικονογράφησή τους, τα ψηφιδωτά, τις τοιχογραφίες και τις σπάνιες εικόνες τους, οι επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί, τα ξωκλήσια και τα προσκυνήματα της υπαίθρου, τα μοναστήρια τα μετόχια και οι σκήτες, η μοναδική μοναστική πολιτεία του Αγίου Όρους και τα μοναστήρια των Μετεώρων (Θεσσαλία), μαρτυρούν την επίμονη προσήλωση στις παραδόσεις και τη στενή και μακραίωνη διασύνδεση της τέχνης με τη θρησκευτική λατρεία.

Σε πολλές περιοχές της χώρας, ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να συναντήσει, επίσης, κτίσματα και μνημεία λατρείας διαφορετικών δογμάτων και θρησκειών, που συνυπάρχουν σε ένα διαρκή διάλογο, αναδεικνύοντας το σπάνιο ιστορικό και πολιτισμικό παλίμνηστο του ελληνικού χώρου. Η Ελλάδα είναι ίσως μια από τις λίγες χώρες στον κόσμο που μπορεί να αναπτύξει τη μορφή αυτή του τουρισμού, καθώς τα ελληνικά μοναστήρια αποτελούν θαυμάσια τεκμήρια τέχνης και τεχνικής, χτισμένα από το 10ο αιώνα συνδυάζουν την ελληνική ορθόδοξη παράδοση με την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής και της ζωγραφικής στον ελληνικό χώρο. Ο ορθόδοξος μοναχισμός έχει προσφέρει σε κάθε γωνιά του τόπου μας θαυμάσια μνημεία, προσαρμοσμένα απόλυτα στη γεωγραφική θέση, το ανάγλυφο του εδάφους και το φυσικό τοπίο.

Η μορφή αυτού του τουρισμού είναι περιορισμένης διάρκειας συνήθως από μία έως τρεις ημέρες. Επίσης τα τουριστικά πακέτα για θρησκευτικό τουρισμό είναι σχετικά φτηνότερα από άλλων μορφών τουρισμού. Τα οικονομικά οφέλη για τους θρησκευτικούς τόπους είναι σημαντικά. (<http://www.gnto.gr>)

Επαγγελματικός – Συνεδριακός – Εκθεσιακός Τουρισμός: Η μορφή αυτή περιλαμβάνει ταξίδια διαφόρων μορφών, που πραγματοποιούνται για επαγγελματικούς λόγους καθώς και την οργάνωση συνεδρίων, διεθνών εκθέσεων ή συναντήσεις με μεγάλο ή μικρό αριθμό συμμετεχόντων σε οποιοδήποτε επίπεδο τοπικό, περιφερειακό, εθνικό ή διεθνές. Ειδικότερα τα ταξίδια αυτά αφορούν ειδικό

τμήμα της αγοράς, χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερα κίνητρα, απαιτούν κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή και ιδιαίτερη οργάνωση και προσωπικό.

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις μορφές επαγγελματικού τουρισμού:

- Συνεδριακός τουρισμός: αφορούν την συνάντηση ατόμων από διαφορετικά συνήθως μέρη, για μία ή περισσότερες ημέρες, με σκοπό την ανταλλαγή επιστημονικών και ειδικών γνώσεων στο πλαίσιο ενός προκαθορισμένου προγράμματος.
- Εκθεσιακός τουρισμός: αφορούν την διοργάνωση εκθέσεων από επιχειρήσεις, φορείς, οργανισμούς, κράτη, ιδρύματα, συνδέσμους, με σκοπό να αξιοποιήσουν την επικοινωνιακή δυνατότητα των εκθέσεων προκειμένου να δημιουργήσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την διάδοση πληροφοριών προς τον επιθυμητό στόχο. Οι εκθέσεις ενσωματώνουν τρία βασικά εργαλεία του μάρκετινγκ, τη διαφήμιση, τις δημόσιες σχέσεις, την προώθηση πωλήσεων και πραγματοποιούνται σε εκθεσιακά κέντρα ή χώρους κατάλληλους για τέτοιες εκδηλώσεις.
- Ταξίδια κινήτρων: εντάσσονται στη γενικότερη κατηγορία των εταιρικών ταξιδιών και είναι η πραγματοποίηση διακοπών με έξοδα της επιχείρησης, ως ανταμοιβή εξαιρετικής απόδοσης στο πλαίσιο μιας ενέργειας-κινήτρων. Τα ταξίδια – κίνητρα αποτελούν για την επιχείρηση ένα μέσο υποκίνησης, με απώτερο στόχο την αύξηση της απόδοσης των εργαζομένων. Πρόκειται για πολυτελή ταξίδια περιορισμένων χρονικής διάρκειας ταξιδιού τρεις ως τέσσερις μέρες συνήθως που τα αναλαμβάνουν ταξιδιωτικά γραφεία σκοπεύοντας στην ικανοποίηση των στελεχών διαφόρων επιχειρήσεων, με την παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών σε τουριστικούς προορισμούς που κατά προτίμηση να ξεχωρίζουν από τους συνηθισμένους. (Βελισσαρίου 2000).

Δυστυχώς για τη χώρα μας ενώ οι δυνατότητες που διαθέτει για την ανάπτυξη του τουρισμού αυτού είναι πολύ μεγάλες, βρίσκεται στην τελευταία θέση στη διεθνή συνεδριακή πίτα από την άποψη του αριθμού συνεδρίων που φιλοξενεί ετήσια. Η μέχρι σήμερα πείρα δείχνει ότι όσες ελληνικές ξενοδοχειακές επιχειρήσεις επένδυσαν

σε μεγάλα και σύγχρονα συνεδριακά κέντρα διαπίστωσαν ότι ο τζίρος των συνεδριακών πελατών τους ήταν διπλάσιος από αυτόν των άλλων πελατών τους και ότι παρά τη διεθνή ύφεση η ζήτηση για συνεδριακό τουρισμό αυξάνει σε αντίθεση με το γενικό τουρισμό που μειώνεται.

Για την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού απαιτείται η λήψη μιας σειράς μέτρων τα οποία σχετίζονται τόσο με την δημιουργία κατάλληλης υποδομής όπως η κατασκευή σύγχρονων συνεδριακών κέντρων άρτια εξοπλισμένων, μεγάλης χωρητικότητας και με βοηθητικούς χώρους όσο και με την αλλαγή του θεσμικού πλαισίου για τους οργανωτές συνεδρίων και εκθέσεων καθώς πολλά μη ειδικευμένα άτομα οργανώνουν σήμερα συνέδρια με αποτέλεσμα να δυσφημίζεται η Ελλάδα στο εξωτερικό. Όσον αφορά την υποδομή την τελευταία περίοδο υπάρχει μια έντονη κινητικότητα εκ μέρους της πολιτείας για να καλυφθούν οι ελλείψεις και παραλείψεις των προηγούμενων χρόνων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η οργάνωση και δημιουργία γραφείων συνεδριακού τουρισμού σε εθνικό και τοπικό επίπεδο αποτελεί θεμέλιο λίθο της αποτελεσματικής προσπάθειας προβολής και προώθησης μίας χώρας ή μίας περιοχής ως συνεδριακού προορισμού στην έντονα ανταγωνιστική διεθνή αγορά των συνεδρίων καθώς και το ότι μέχρι σήμερα η χώρα μας δεν διαθέτει κανένα Convention Bureau, έκτος από αυτό της Θεσσαλονίκης, (Thessaloniki Conventions & Visitors Bureau-TCVB) (Κουμέλης 2003).

Προϋποθέσεις εγκατάστασης συνεδριακού κέντρου: (Βελισσαρίου 2000)

- ♣ Γεωγραφική θέση, με εύκολη διεθνή συγκοινωνιακή πρόσβαση
- ♣ Συγκοινωνιακή σύνδεση με το κέντρο της πόλης
- ♣ Επαρκείς θέσεις στάθμευσης, Φυσικές ομορφιές, αξιοθέατα στην ευρύτερη περιοχή προσφέροντας την δυνατότητα διοργάνωσης εκδρομών και παράλληλων εκδηλώσεων.

Μορφωτικός Τουρισμός: Ο μορφωτικός τουρισμός αποτελεί μια μορφή τουρισμού στην οποία τα άτομα έχουν σαν σκοπό την συμμετοχή τους σε πολιτιστικές γενικά εκδηλώσεις. Συγκεκριμένα αυτό το είδος τουρισμού που ασ σημειωθεί εμφανίζει ανοδικές τάσεις διεθνώς, περιλαμβάνει μεταξύ άλλων

επισκέψεις ιστορικών μνημείων αρχαιολογικών χώρων, μουσείων , πινακοθηκών, παρακολούθησεις συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων, όπερας, καθώς επίσης συμμετοχές σε πολιτιστικές εκδηλώσεις ή σεμινάρια γλωσσολογίας, φιλοσοφίας, ψυχολογίας, κοινωνιολογίας, ανθρωπολογίας κλπ. Για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού απαιτείται όχι μόνο βασική τουριστική υποδομή αλλά και ειδική υποδομή όπως προγράμματα με πλούσιες πολιτιστικές μορφωτικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις.

Αγροτουρισμός: Ο αγροτουρισμός είναι μια ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο, με την οποία ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να γνωρίσει τις αγροτικές περιοχές, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου αυτού, με σεβασμό προς το περιβάλλον και την παράδοση. Επίσης, η δραστηριότητα αυτή φέρνει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση καθώς και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει, να ψυχαγωγηθεί και να νιώσει τη χαρά της περιήγησης, της γνώσης και της ανακάλυψης, να ενσωματωθεί με τις τοπικές συνθήκες.

Ειδικότερα διακρίνονται δύο μορφές αγροτουρισμού σε διεθνές επίπεδο:

- Εκείνη όπου οι επισκέπτες φιλοξενούνται σε μεγάλα αγροκτήματα και συμμετέχουν στις γεωργικές εργασίες αλλά και στην καθημερινότητα και τον τρόπο ζωής των ίδιων των εργατών. Η μορφή αυτή είναι γνωστή ως « Farmhouse holidays» (Διακοπές σε αγροκτήματα) και εμφανίζεται σε χώρες με μεγάλες γεωργικές εκμεταλλεύσεις.
- Εκείνη που προβλέπει την φιλοξενία σε μικρά καταλύματα όπου μαζί με την διαμονή προσφέρεται και πρωινό γεύμα. Η μορφή αυτή του αγροτουρισμού είναι γνωστή ως «Bed and breakfast» και εμφανίζεται σε χώρες με μικρές γεωργικές περιοχές (Βελισσαρίου 2000).

Πολλές επιχειρήσεις σ' όλη τη χώρα, προσφέρουν τη δυνατότητα να απολαύσετε τα μοναδικά πλεονεκτήματα της ελληνικής υπαίθρου, μέσω ειδικών προγραμμάτων

αγροτουρισμού. Οι επιχειρήσεις αυτές κατατάσσονται στις παρακάτω κατηγορίες:

- πρατήρια / εκθετήρια αγροτουριστικών προϊόντων
- αγροτουριστικά κέντρα εστίασης και αναψυχής
- τουριστικά γραφεία, που αναλαμβάνουν τη διοργάνωση ή την υλοποίηση προγραμμάτων υπαίθριων δραστηριοτήτων και περιηγήσεων οικοτουριστικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος
- αγροκτήματα
- επιχειρήσεις παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων
- εργαστήρια λαϊκής τέχνης(<http://www..gnto.gr>)

Στην Ελλάδα μέχρι πρόσφατα, οι δραστηριότητες αγροτουρισμού περιορίζονταν στην παροχή κάποιου καταλύματος, ενώ τα τελευταία χρόνια η κατάσταση αυτή έχει αλλάξει. Αρχίζει να καθιερώνεται γύρω από τα αγροτικά τουριστικά προϊόντα μια πολιτική, που υιοθετεί την έννοια των προϊόντων αυτών, τα οποία εκτός από τις συγκεκριμένες προσφερόμενες αγροτουριστικές υπηρεσίες και τα τοπικά προϊόντα, ενσωματώνει και ολόκληρη την εικόνα της περιοχής, έτσι όπως καταγράφεται στο αγροτικό τοπίο, στον τρόπο ζωής και τον πολιτισμό της. (Ιακωβίδου 2003).

Προγράμματα ενισχύσεων αγροτουριστικής αναπτύξεως

Τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ελλάδα ενισχύονται μέσω χρηματοδοτήσεων οι προσπάθειες την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Οι στόχοι των αγροτουριστικών προγραμμάτων που εφαρμόζονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι:

1. Η συμπλήρωση και βελτίωση του γεωργικού εισοδήματος.
2. Η βελτίωση των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης του αγροτικού πληθυσμού.
3. Η συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στο τόπο διαμονής του.
4. Η βελτίωση και διάθεση των τοπικών γεωργικών και βιοτεχνικών προϊόντων.
5. Η φροντίδα του φυσικού περιβάλλοντος.
6. Η διατήρηση, η προβολή και η αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς» (*Βελισσαρίου 2000*)
7. Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού, οποίος παρουσιάζει μια αυξανόμενη ζήτηση στην αγορά του εξωτερικού και εσωτερικού περιβάλλοντος.

Ο Frater υποστηρίζει «ότι τέσσερις κυρίως λόγοι οδήγησαν τους αγρότες να προσφέρουν καταλύματα για τουρισμό: για να αυξήσουν τα ετήσια εισοδήματά τους, για να αντισταθμίσουν το μειωμένο από τη γεωργία εισόδημα, για να εκμεταλλευτούν τους αχρησιμοποίητους πόρους και να χαρούν τη συντροφιά των επισκεπτών.»

Στον Αγροτουρισμό είναι σαφές ότι αναζητάμε την αυθεντικότητα και την μοναδικότητα σε κάθε της μορφή και έκθεση. Η Ελλάδα διαθέτει μια σημαντική και αξιόλογη ποικιλομορφία στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που την κάνουν μια μοναδική χώρα. Στην Ελλάδα υπάρχει ένα ανεκμετάλλευτο δυναμικό που μπορεί να δημιουργήσει ένα εξειδικευμένο μοντέλο αγροτουρισμού για κάθε περιοχή. Η χώρα

έχει το μοναδικό προνόμιο να διαθέτει ανεξάντλητους πόρους που διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή, σπάνια φυσική ομορφιά, ιστορία, παράδοση, γαστρονομία, αρχιτεκτονική, παραδοσιακές τέχνες, μουσική παράδοση, πολιτισμό, θρησκευτικά μνημεία, χωρία, παραδοσιακούς οικισμούς, πανηγύρια, θάλασσες, βουνά, δάση φαράγγια, και όλα αυτά σχηματίζουν ένα σπάνιο και πολύχρωμο μωσαϊκό εικόνων εμπειριών που μόνο οι ντόπιοι μπορούν να εντοπίσουν και να αναδείξουν δημιουργώντας ένα τόπο ευλογημένο. Η Ελλάδα είναι μια χώρα με μοναδικότητα και ανομοιογένεια και αυτό στον αγροτουρισμό δίνει το πλεονέκτημα ανάδειξης αυτής της μοναδικότητας.

Οικοτουρισμός – Οικολογικός Τουρισμός: Ο Οικοτουρισμός είναι ο φυσικός τουρισμός λίγων επιπτώσεων που συμβάλλει στη διατήρηση των βιοτόπων και των ειδών της χλωρίδας και της πανίδας είτε άμεσα μέσα από την συμβολή στη διατήρηση του περιβάλλοντος είτε έμμεσα μέσα από την εξασφάλιση εσόδων στην τοπική κοινότητα αρκετών για τους κατοίκους της, προστατεύοντας έτσι τη φυσική τους κληρονομιά ως πηγή εσόδων. Τουρισμός δηλαδή που συνδυάζει την τοπική οικονομική ανάπτυξη, διαφύλαξη της ποιότητας του περιβάλλοντος και την ανάδειξη των φυσικών πλεονεκτημάτων και της ιστορίας μιας περιοχής. Η Ελλάδα διαθέτει ιδιαίτερα πλούσιο και ποικίλο φυσικό περιβάλλον, καθώς παρά τη μικρή της έκταση παρουσιάζει σπάνια γεωμορφολογία με έντονες αντιθέσεις και πολλές περιοχές υψηλής οικολογικής αξίας. Χιλιάδες δαντελωτές ακτές, επιβλητικά βουνά, σπήλαια και φαράγγια, λίμνες, ποτάμια, βιότοποι εξαιρετικής ομορφιάς και μοναδικά οικοσυστήματα «προικίζουν» την ελληνική γη με εντυπωσιακά τοπία, τα οποία σε συνδυασμό με το ήπιο κλίμα της χώρας, καθιστούν την Ελλάδα ιδανικό προορισμό για τους λάτρεις του οικολογικού-εναλλακτικού τουρισμού. Επισκεπτόμενος διάφορες περιοχές της χώρας, ο φυσιολάτρης περιηγητής έχει την ευκαιρία:

- να περιπλανηθεί στα αισθητικά δάση ή να εξερευνήσει τους εθνικούς δρυμούς όχι μόνο στην ορεινή ενδοχώρα αλλά και σε ορισμένα νησιά ή κοντά σε ποταμούς και σε λίμνες
- να απολαύσει τα υπέροχα μνημεία της φύσης, τα φαράγγια, τα σπήλαια και τους καταρράκτες

- να παρατηρήσει και να θαυμάσει τα σπάνια είδη πουλιών που φωλιάζουν ή καταφεύγουν στα παράκτια οικοσυστήματα και του υγρότοπους (βραχώδεις ακτές, αμμώδεις παραλίες, αμμοθίνες, «δέλτα» ποταμών, λίμνες, έλη, αλίπεδα κ.α.)
- να μελετήσει την εξαιρετική ποικιλία της χλωρίδας στην ελληνική ύπαιθρο
- να επισκεφθεί τα μοναδικά θαλάσσια πάρκα της Αλοννήσου και της Ζακύνθου, όπου βρίσκουν, αντίστοιχα, καταφύγιο δύο προστατευόμενα είδη, η μεσογειακή φώκια μονάχους-μονάχους και η θαλάσσια χελώνα καρέτα-καρέτα.
- να συμμετάσχει σε δραστηριότητες extreme σπορ (κανόε-καγιάκ, rafting, monoraft, hydrospeed, canyoning, ποδήλατο βουνού κ.α.), που τα τελευταία χρόνια γνωρίζουν θεαματική άνοδο στην Ελλάδα.
- τέλος, να διαμείνει σε πρότυπες αγροτουριστικές μονάδες, που αναπτύσσονται σε όλη την επικράτεια και δίνουν τη δυνατότητα στον επισκέπτη να γνωρίσει την τοπική αρχιτεκτονική, πολιτισμική και γαστρονομική παράδοση, αλλά και τα προϊόντα, τις αγροτικές ασχολίες και την καθημερινή ζωή των κατοίκων κάθε περιοχής.

Οι επισκέπτες των οικολογικά ευαίσθητων περιοχών οφείλουν να τηρούν προσεκτικά τις απαιτήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος από τη ρύπανση, την αποφυγή κάθε ενόχλησης των φυσικών βιοτόπων και διατάραξης της ισορροπίας των οικοσυστημάτων. Πληροφορίες για το πώς μπορείτε να επισκεφθείτε προστατευόμενες περιοχές και να συμμετέχετε σε ειδικά προγράμματα, παρέχουν τα διάφορα τοπικά κέντρα πληροφόρησης, η τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς και ειδικευμένα γραφεία.

Οι συνδυασμοί όλων ή κάποιων από τα είδη τουρισμού που αναφέραμε πιο πάνω μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά στην ανάπτυξη του τουρισμού στη χώρα μας. Η προσφορά τουριστικών πακέτων γαστρονομίας, ψυχαγωγίας και ενημέρωσης για τον πολιτιστικό πλούτο που διαθέτει η Ελλάδα πρέπει να αποτελέσει

προτεραιότητα για Οι επισκέπτες των οικολογικά ευαίσθητων περιοχών οφείλουν να τηρούν προσεκτικά τις απαιτήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος από τη ρύπανση, την αποφυγή κάθε ενόχλησης των φυσικών βιοτόπων και διατάραξης της ισορροπίας των οικοσυστημάτων. Πληροφορίες για το πώς μπορείτε να επισκεφθείτε προστατευόμενες περιοχές και να συμμετέχετε σε ειδικά προγράμματα, παρέχουν τα διάφορα τοπικά κέντρα πληροφόρησης, η τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς και ειδικευμένα γραφεία.

Οι συνδυασμοί όλων ή κάποιων από τα είδη τουρισμού που αναφέραμε πιο πάνω μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά στην ανάπτυξη του τουρισμού στη χώρα μας. Η προσφορά τουριστικών πακέτων γαστρονομίας, ψυχαγωγίας και ενημέρωσης για τον πολιτιστικό πλούτο που διαθέτει η Ελλάδα πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα για τους τουριστικούς πράκτορες καθώς θα αμβλύνει τη χωροταξική συγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας, και θα αναβαθμίσει και θα εμπλουτίσει το τουριστικό προϊόν που προσφέρεται από αυτήν. (<http://www.gnto.gr>)

Χαρακτηριστικά Οικοτουρισμού: Σύμφωνα με τον *Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (WTO)* και *THE INTERNATIONAL ECOTOURISM SOCIETY (TIES)* οι επιχειρήσεις που προωθούν οικοτουριστικό προϊόν, θα πρέπει να τηρούν τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

1. Η επιχείρηση να οργανώνει ταξίδια αναψυχής, ξενάγησης και ψυχαγωγίας σε τόπους φυσικού κάλους
2. Να παίρνει μέρος στην προστασία μη ανανεώσιμων πόρων και άλλων πηγών του περιβάλλοντος.
3. Να δημιουργεί περιβαλλοντική γνώση.
4. Να προσφέρει άμεσα χαρακτηριστικά προτερήματα για τη συντήρηση παραδοσιακών τόπων.
5. Να σέβεται την τοπική κουλτούρα
6. Να στηρίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα

7. Να προσφέρει χαρακτηριστικά πλεονεκτήματα για την ενδυνάμωση των γηγενών πληθυσμών.
8. Να συνεισφέρει στην εκπαίδευση και γνωριμία του επισκέπτη με την τοπική κουλτούρα, ήθη, έθιμα και τοπικές συνήθειες.
9. Να προωθεί τη φιλοσοφία για «επιστροφή στη φύση»

Θαλάσσιος Τουρισμός: Ο θαλάσσιος τουρισμός αποτελεί μια ειδική μορφή τουρισμού ιδιαίτερα σημαντική για την Ελλάδα με τεράστια περιθώρια ανάπτυξης. Σύμφωνα με τον Ηγουμενάκη, Θαλάσσιος τουρισμός «είναι το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που διεξάγονται στο θαλάσσιο χώρο μιας χώρας, ενώ κατά τον Σωτηριάδη ο θαλάσσιος τουρισμός περιλαμβάνει δύο ειδικότερες μορφές τις κρουαζιέρες και το yachting.»

Ο θαλάσσιος τουρισμός αναφέρεται στο σύνολο δραστηριοτήτων και υπηρεσιών που αναπτύσσονται στον θαλάσσιο χώρο μιας χώρας υποδοχής τουριστών. Οι υπηρεσίες και οι δραστηριότητες θα πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο και βασικό στοιχείο της τουριστικής μορφής και όχι μέσο για την πραγματοποίηση των διακοπών (*Βελισσαρίου 2000*). Αναμφίβολα ο θαλάσσιος τουρισμός αποτελεί μια από τις δυναμικότερες και επιλεκτικότερες μορφές του σύγχρονου τουρισμού αφού η σημασία του στις τουριστικές οικονομίες των χωρών που έχουν τόσο τις φυσικές προϋποθέσεις όσο και τις οικονομικές δυνατότητες να τον αναπτύξουν είναι κυριολεκτικά μεγάλες.

Η πιο παραγωγική και συναλλαγματοφόρα δραστηριότητα του θαλάσσιου τουρισμού είναι αναμφίβολα εκείνη της ναύλωσης σκαφών αναψυχής κάθε είδους όπως για παράδειγμα πολυτελών θαλαμηγών, ιστιοφόρων, ταχύπλοων σκαφών κλπ. Η πελατεία στην οποία, είναι κατά το πλείστο τουρίστες υψηλής εισοδηματικής στάθμης. Άλλη αξιόλογη συναλλαγματοφόρα θαλάσσια δραστηριότητα είναι και αυτή των κρουαζιερών, η ζήτηση των οποίων παρουσιάζει διεθνώς σημαντική αύξηση. Οι σύγχρονες τάσης της αγοράς συγκλίνουν στα μεγαλύτερα και πολυτελέστερα κρουαζιερόπλοια, τα οποία εξασφαλίζουν υψηλή ποιότητα διαμονής και ψυχαγωγίας στους πελάτες τους, που κατά κανόνα αποτελούν μεσαίας και υψηλής εισοδηματικής στάθμης.

Οι κρουαζιέρες αποτελούν οργανωμένες περιηγήσεις με ειδικά πλοία τα κρουαζιερόπλοια, μέσα στα οποία προσφέρονται πλήθος υπηρεσιών και διευκολύνσεων. Τα σύγχρονα κρουαζιερόπλοια, πέρα από επισκέψεις και εκδρομές σε λιμάνια τουριστικού ενδιαφέροντος, προσφέρουν στον τουρίστα διαμονή η οποία συνδέεται με υπηρεσίες διασκέδασης όπως χορό, κινηματογράφο, θέατρο, συνέδρια, εκθέσεις, άθληση, αλλά και δραστηριότητες εκτός του πλοίου, όπως διάφορα θαλάσσια σπορ. Σύμφωνα με τον ΕΟΤ, στο χώρο των κρουαζιέρων, τα κρουαζιερόπλοια με ελληνική σημαία, που πραγματοποιούν μονοήμερες, 3ήμερες, 4ήμερες, 7ήμερες και πολυήμερες κρουαζιέρες σε ελληνικά λιμάνια και λιμάνια άλλων χωρών της Ανατολικής Μεσογείου, είναι άνω των 160.000 κόρων και έχουν συνολική δυναμικότητα άνω των 10.000 επιβατών (<http://www.gnto.gr>)

Όμως, τα ελληνικά λιμάνια επισκέπτονται και κρουαζιερόπλοια με ξένη σημαία, που, κατά την ΕΣΥΕ, έφεραν στα θαλάσσια σύνορα της χώρας 471.908 επιβάτες το 2000 (<http://www.gnto.gr>). Το yachting αποτελείται από περιηγήσεις με σκάφη αναψυχής κυρίως ιστιοφόρα και θαλαμηγούς τα οποία είτε είναι ιδιόκτητα ή τα νοικιάζουν με πλήρωμα (crewed boats) ή χωρίς (bare boats). Μια άλλη κατηγορία yachting είναι τα πλοία motor yachts με πλήρωμα τα οποία φιλοξενούν έξι έως τριάντα άτομα.. Τέλος μια ακόμη δημοφιλής μορφή είναι τα flotillas (στολίσκοι) που περιλαμβάνουν μικρά βοηθητικά σκάφη με τέσσερις έως έξι θέσεις (Βελισσαρίου 2000). Η ζήτηση σκαφών αναψυχής έχει αλλοδαπή προέλευση σε ποσοστό περίπου 95%, ενώ οι Ευρωπαίοι (ειδικότερα, οι Γερμανοί και Γάλλοι) προτιμούν τα ιστιοπλοϊκά και οι Αμερικανοί τα μηχανοκίνητα (Venetopoulos 1997).

Πολιτιστικός Τουρισμός: Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO) θεωρεί πως πολιτιστικός τουρισμός είναι το ταξίδι που γίνεται με κίνητρο βασικά πολιτιστικό – περιλαμβάνοντας εκπαιδευτικές περιηγήσεις, θεατρικές παραστάσεις, φεστιβάλ, προσκυνήματα, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και μουσεία, καθώς και τη μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος, του λαϊκού πολιτισμού και της τέχνης. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι πολιτιστικό τουρισμό έχουμε όταν ο επισκέπτης θέλει να κατανοήσει και να εκτιμήσει τον βασικό χαρακτήρα ενός τόπου και τον πολιτισμό του ως σύνολο, περιλαμβάνοντας:

- την ιστορία και την αρχαιολογία

- τον λαό και τον τρόπο ζωής του
- την πολιτιστική εξέλιξη
- τις τέχνες και την αρχιτεκτονική
- το φαγητό, το κρασί και την τοπική παραγωγή
- την κοινωνική, οικονομική και πολιτική δομή
- τη μορφολογία της περιοχής
- τα διάφορα φεστιβάλ και εκδηλώσεις

Εκτιμάται ότι ο πολιτιστικός τουρισμός αναπτύσσεται με ρυθμό 15% τον χρόνο και ότι το 37% όλων των διεθνών ταξιδιών περιλαμβάνει ένα πολιτιστικό στοιχείο. Από το άλλο μέρος, ο μαζικός τουρισμός αναπτύσσεται με ρυθμό μόνο 8% τον χρόνο. Η Ελλάδα έχει μια πολύ μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά που αποτελεί το μεγαλύτερο συγκριτικό της πλεονέκτημα έναντι των άλλων χωρών και αν την εκμεταλλευθεί κατάλληλα θα προσελκύσει ένα μεγάλο μέρος της παγκόσμιας τουριστικής κίνησης. Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική, οι παραδοσιακοί οικισμοί και τα ιστορικά κέντρα των πόλεων αποτελούν βασικά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς και φυσιογνωμίας της χώρας μας.

Η διατήρηση και η ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αποτελεί συστατικό στοιχείο της τουριστικής ανάπτυξης και της προσφοράς εναλλακτικών δυνατοτήτων για κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα. Πολλά κτήρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής έχουν σήμερα αποκτήσει νέες χρήσεις και στεγάζουν διάφορες λειτουργίες, όπως τουριστικά καταλύματα, μουσεία, εκθέσεις, εστιατόρια, δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες κ.λπ. Τα ιστορικά κέντρα των ελληνικών πόλεων αναζωογονούνται με ανακαινίσεις κτηρίων, πεζοδρομήσεις και διαμορφώσεις χώρων αποτελώντας ελκυστικούς τόπους επίσκεψής τους.

Η Ελλάδα διαθέτει ένα πλήθος από αρχαία μνημεία, συναρπαστικά μουσεία και θεματικούς αρχαιολογικούς χώρους προσφέροντας την ευκαιρία για μια ιστορική

περιπλάνηση στους αιώνες, την πιθανότητα για μια νοερή αναδρομή στο μύθο, την ιστορία και την κουλτούρα από τους κλασικούς χρόνους έως και σήμερα . Πολλά τουριστικά γραφεία διοργανώνουν περιηγήσεις με αρχαιολογικό ενδιαφέρον, επισκέψεις σε χώρους ανασκαφών και συναντήσεις με κατοίκους για συμμετοχή των επισκεπτών σε κοινές πολιτιστικές εκδηλώσεις. (<http://www.gnto.gr>)

Αθλητικός Τουρισμός: Πολλοί συγγραφείς ορίζουν την έννοια του αθλητικού τουρισμού ως όλες τις μορφές ενεργητικής και παθητικής ανάμιξης σε αθλητικές δραστηριότητες όπου η συμμετοχή είναι τυχαία ή οργανωμένη και γίνεται για επαγγελματικούς ή μη λόγους με προϋπόθεση τη μετακίνηση μακριά από τον τόπο διαμονής και εργασίας. Είναι φανερό ότι ο αθλητικός τουρισμός αποτελεί ένα ιδιαίτερα σύνθετο και ευρύ φαινόμενο. Για την ανάπτυξη του αθλητικού τουρισμού υπάρχει η ανάγκη για διευρυμένη υψηλής ποιότητας υποδομής σε διάφορους τομείς υποστήριξης, οι οποίοι είναι το φυσικό περιβάλλον, οι υπηρεσίες, η διασκέδαση, οι μεταφορές, το τεχνητό περιβάλλον, η στέγαση, η πολιτιστική κληρονομιά, οι οργανισμοί και οι κατασκευασμένες διευκολύνσεις.

Ο αθλητικός τουρισμός κατάφερε να προσελκύσει σημαντικό αριθμό ενδιαφερομένων αποκτώντας την αντίστοιχη οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική σημασία. Παράλληλα, οι παραγωγοί της τουριστικής βιομηχανίας οι οποίοι ανέκαθεν αναζητούσαν νέους τομείς επέκτασης των δραστηριοτήτων τους διέκριναν νωρίς τα οικονομικά κυρίως οφέλη του αθλητικού τουρισμού και προχώρησαν σε σημαντικές επενδύσεις. Ως συνέπεια, ο αθλητικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από γοργό ρυθμό ανάπτυξης, μεγάλες δυνατότητες εξέλιξης και από το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που δημιουργεί σε όλους τους εμπλεκόμενους στο τουριστικό κύκλωμα, παραγωγούς και καταναλωτές. (<http://www.sport-tourism.com/> Τερζάκης 2002).

Η μορφή αυτή τουρισμού συνδυάζεται με αθλητικά γεγονότα και την επίσκεψη με αφορμή την τέλεσή τους (Ολυμπιακοί αγώνες, αγώνες ράλι, Παγκόσμιο Πρωτάθλημα ποδοσφαίρου κ.α.) ή με τη συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες (καγιάκ, ράφτινγκ, τρέκινγκ, παραπέντε, ορειβασία κτλ) οι οποίες μπορεί να ορισθούν και σαν τουρισμός περιπέτεια.

Σήμερα ο αθλητισμός και ο τουρισμός αποτελούν δύο μεγάλους κοινωνικούς θεσμούς, που έχουν σε πολλές περιπτώσεις άμεσες αλληλεπιδράσεις. Οι δύο αυτοί θεσμοί γιγαντώθηκαν ειδικότερα μετά το 1960 και αποτελούν σήμερα δύο κερδοφόρες βιομηχανίες που αποφέρουν τεράστια κέρδη. Ο συνδυασμός που

προκύπτει από τις τουριστικές και τις αθλητικές δραστηριότητες και η ταύτιση του χρόνου των διακοπών με το χρόνο της πραγματοποίησης των μεγάλων αθλητικών γεγονότων αποτέλεσαν τη γενεσιουργό αιτία του αθλητικού τουρισμού (Τερζάκης 2002). Ως συνέπεια, ο αθλητικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από γοργό ρυθμό ανάπτυξης, μεγάλες δυνατότητες εξέλιξης και από το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που δημιουργεί σε όλους τους εμπλεκόμενους στο τουριστικό κύκλωμα, παραγωγούς και καταναλωτές.

Για τη χώρα μας, οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 αποτελούν μια μοναδική ευκαιρία προβολής αυτής της αυθεντικότητας, η οποία μπορεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του αθλητικού τουρισμού. Σύμφωνα με έρευνα της κ. Ελένης Γλυνιά, καθηγήτριας στο ΤΕΦΑΑ του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, σχετικά με το προφίλ του αθλητικού τουρισμού στην Ελλάδα προκύπτουν τα εξής: (Γλυνιά 2003).

- Προπονητικός τουρισμός - επαγγελματικές ομάδες. Εδώ συγκαταλέγονται οι επαγγελματίες, ομάδες ή αθλητές και όλοι οι παράγοντες - συνοδοί κ.λ.π. που έρχονται για εγκλιματισμό ή προπόνηση σε έναν προορισμό και δημιουργούν τουριστική κίνηση. Αυτό συμβαίνει συνήθως έναν χρόνο πριν από ένα σημαντικό αθλητικό γεγονός στον προορισμό όπου έχει προγραμματιστεί ή σε άλλο προορισμό με παρόμοιες κλιματολογικές κυρίως συνθήκες.
- Παρακολούθηση - θέαση γεγονότων. Φίλαθλοι επισκέπτες που με κεντρικό άξονα την παρακολούθηση του αθλητικού γεγονότος, δημιουργούν τουριστική δραστηριότητα.
- Συμμετοχή σε μεγάλα γεγονότα. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν μικρότερης έκτασης αθλητικά γεγονότα, όπως οι μαραθώνιοι πόλεων, τα τοπικά αθλητικά τουρνουά, τα διάφορα ράλι, οι πολυήμερες εκδηλώσεις υπαίθριων δραστηριοτήτων, οι δρόμοι προσανατολισμού στα δάση, όπου η συμμετοχή είναι συνήθως ανοιχτή και μαζική, κ.α.
- Υπαίθριες δραστηριότητες. Αφορά σε εκδρομείς του σαββατοκύριακου, κυρίως ανθρώπους της πόλης, που εξορμούν για πολλαπλά σπορ και οικοπολιτιστικές δραστηριότητες. Συνήθως πηγαίνουν σε προστατευόμενες

φυσικές περιοχές για σκι και ορειβασία σε χειμερινά θέρετρα το χειμώνα ή για μάνιο, σέρφ κ.λ.π. σε παραθαλάσσια θέρετρα το καλοκαίρι.

- Άθληση - ψυχαγωγία ξενοδοχείων. Ο αθλητισμός αναψυχής ή αθλητική αναψυχή αφορά στις ειδικές δραστηριότητες που διοργανώνουν οι μεγάλες κυρίως ξενοδοχειακές μονάδες. Στην Ελλάδα συνδυάζεται σε μεγάλο ποσοστό με πολιτιστικές, επιμορφωτικές αλλά και περιβαλλοντικές δραστηριότητες.

Ορεινός Τουρισμός: Ο ορεινός τουρισμός αν και παρουσιάζει ορισμένες ομοιότητες με τον τουρισμό χειμερινών σπορ σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να ταυτισθεί με αυτόν. Συγκεκριμένα δεν έχει χρονικούς περιορισμούς εκδήλωσης και αναφέρεται στο σύνολο δραστηριοτήτων υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού που εκδηλώνεται αποκλειστικά και μόνο στις ορεινές περιοχές των χωρών υποδοχής τουριστών που επιθυμούν να αναπτύξουν αυτής της μορφής τουρισμό.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού είναι η δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων που δένουν με το φυσικό περιβάλλον και διαθέτουν όσο το δυνατό περισσότερους συμπληρωματικούς χώρους όπως εστιατόρια, μπαρ, καφετέριες, αίθουσες αναψυχής κλπ.

Η Ελλάδα είναι μια κατ' εξοχήν ορεινή χώρα, αφού στην επικράτειά της υπάρχουν περισσότερα από 300 μεγαλύτερα ή μικρότερα βουνά. Ο σημαντικότερος ελληνικός ορεινός άξονας είναι η οροσειρά της Πίνδου, που σχηματίζει τη «ραχοκοκαλιά» της ηπειρωτικής χώρας και έχει ως φυσική συνέχεια τα βουνά της Πελοποννήσου και της Κρήτης. Εξάλλου, τα περισσότερα νησιά αποτελούν, στην πραγματικότητα, τις βουνοκορφές της καταποντισμένης Αιγίδος, που κάποτε συνέδεε την ηπειρωτική Ελλάδα με τη Μικρά Ασία.

Το ψηλότερο βουνό της χώρας είναι ο (φημισμένος από την ελληνική μυθολογία) Όλυμπος (στη Μακεδονία), που φτάνει τα 2.917 μέτρα (κορυφή Μύτικας), ενώ περίπου 40 ορεινά συγκροτήματα, σ' όλη τη χώρα, υπερβαίνουν σε υψόμετρο τα 2.000 μέτρα.

Τα ελληνικά βουνά χαρακτηρίζονται από την ποικιλομορφία τους, τα σπάνια τοπία και τα μοναδικά δάση τους, μερικά από τα οποία είναι από τα παλαιότερα φυσικά δάση της Ευρώπης. Λόγω του απaráμιλλου φυσικού τους πλούτου (σε γλωρίδα και πανίδα) πολλά από αυτά προστατεύονται ως Εθνικοί Δρυμοί, ενώ

παράλληλα, τις τελευταίες δεκαετίες, με τις υποδομές που δημιουργήθηκαν αποτελούν ιδανικούς προορισμούς για όσους θέλουν να απολαύσουν δραστηριότητες χειμερινού και ορεινού τουρισμού. (<http://www.gnto.gr>).

Χειμερινός Τουρισμός: Ο τουρισμός χειμερινών σπορ είναι μια δυναμική μορφή τουρισμού που προσπαθούν να αναπτύξουν οι χώρες υποδοχής τουριστών στο πλαίσιο της προσπάθειάς τους να διαφοροποιήσουν το τουριστικό προϊόν και με αυτό τον τρόπο να αξιοποιήσουν και να εκμεταλλευτούν τους αδρανείς μήνες και να προσελκύσουν διάφορες κατηγορίες τουριστών, κυρίως δε, ψηλής εισοδηματικής στάθμης. Ο τουρισμός χειμερινών σπορ καλύπτει τις δραστηριότητες που διεξάγονται στη διάρκεια του χειμώνα. Συγκεκριμένα καλύπτει τις δραστηριότητες εκείνες που εκδηλώνονται σε συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο και για την ακρίβεια συνήθως σε ορεινές περιοχές σε συνδυασμό πάντα με ορισμένες κλιματολογικές συνθήκες, όπως για παράδειγμα χαμηλές θερμοκρασίες που πλησιάζουν τους 0 βαθμούς Κελσίου ή και κάτω από αυτούς, πολύ χιόνι κλπ.

Η ανάπτυξη του τουρισμού χειμερινών σπορ απαιτεί την δημιουργία άρτιων οργανωμένων χιονοδρομικών κέντρων, πίστες πάγου και παγοδρομίες, αγωνιστικές πίστες για σκι, τουριστικά καταλύματα όλων των κατηγοριών, συγκοινωνιακή σύνδεση των τουριστικών τόπων χειμερινών σπορ με αστικά κέντρα αλλά και αεροδρόμια, λιμάνια και σιδηροδρομικούς σταθμούς.

Στην Ελλάδα οι διανυκτερεύσεις κατά την χειμερινή περίοδο 2007 - 2008 παρουσίασαν άνοδο κατά 0,4% φτάνοντας τις 8.622.000 έναντι 8.588.000 την περίοδο 2006 - 2007. Ωστόσο, οι διανυκτερεύσεις από επισκέπτες του εξωτερικού μειώθηκαν κατά 2,1% την ίδια περίοδο. Εξάλλου, η πληρότητα κλινών κυμάνθηκε και για τις δύο σαιζόν περίπου στο 30%, παρουσιάζοντας οριακή άνοδο. (*Eurostat*).

Τουρισμός Περιπέτειας: Ο τουρισμός περιπέτειας πρόκειται για μια μορφή τουρισμού με έντονο το στοιχείο του κινδύνου, της δράσης, απροσδόκητου, και της έκκληξης.

Οι κυριότερες δραστηριότητες του τουρισμού περιπέτειας είναι οι ακόλουθες:

- Τουρισμός εξερευνήσεων και προσπέλασης απρόσιτων περιοχών: Οι εξερευνήσεις αυτές πραγματοποιούνται σε δάση, ζούγκλες, βουνά κ.α.

- Τουρισμός ασκήσεων επιβίωσης και προσανατολισμού: Στόχος είναι η επιβίωση σε δυσμενείς συνθήκες και η εκμάθηση τεχνικών επιβίωσης.
- Κυνηγητικός τουρισμός και τουρισμός σαφάρι. *(Βελισσαρίου 2000)*

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ζήτηση για τουρισμό περιπέτειας πρόκειται να σημειώσει αύξηση διεθνώς, έρχεται δε να καλύψει μια ανάγκη ή επιθυμία του σύγχρονου ανθρώπου των μεγαλουπόλεων για εκτόνωση από το στρες που του προκαλεί ο σύγχρονος τρόπος ζωής και η ανία της ρουτίνας.

Οι δραστηριότητες που συγκαταλέγονται στον τουρισμό περιπέτειας είναι οι εξής:

- Trekking ή πεζοπορία
- River Trekking
- Kayak ποταμού
- Rafting
- Canoe-Kayak
- Αναρρίχηση
- Mountain bike
- Jeep safari
- Ιστιοπλοΐα
- Σκι
- Ιππασία

1.3. Συμπέρασμα

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται η προσπάθεια να κατανοήσουμε ότι ο τουρισμός είναι ένα δυναμικό φαινόμενο, το οποίο συνεχώς εξελίσσεται και διαφοροποιείται, παίρνοντας διάφορες μορφές. Έτσι γίνεται μια σφαιρική και ολοκληρωμένη παρουσίαση των μορφών τουρισμού ειδικού και εναλλακτικού ενδιαφέροντος.

Η ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού αποτελεί μια ευκαιρία με την οποία μπορούμε: α) Να διαφοροποιήσουμε σε μεγάλο βαθμό το τουριστικό μας προϊόν. β) Να εμπλουτίσουμε το υπάρχον τουριστικό προϊόν. γ) Να αξιοποιήσουμε τουριστικά κάποιες απομονωμένες και προβληματικές περιοχές.

Τέλος η ολοκληρωμένη προσέγγιση που επιχειρείται με τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, δίνει μία νέα και μακροχρόνια αναπτυξιακή προοπτική, σαν αντιστάθμισμα στην αβεβαιότητα και αστάθεια της τουριστικής ζήτησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : «ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΕΙΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ»

2.1. Πόροι, Υποδομές και Υπηρεσίες

Η εδραίωση μιας τουριστικής περιοχής στον εθνικό ή τον διεθνή χώρο εξαρτάται άμεσα από την δημιουργία και τη λειτουργία ενός ή ορισμένων προτύπων τουριστικής ανάπτυξης. Καθοριστικό ρόλο σε αυτή τη δυναμική διαδικασία διαδραματίζουν η ανάπτυξη, η οργάνωση και η διαχείριση πόρων, των υποδομών και των υπηρεσιών της προσφοράς καθώς και των τουριστικών ρευμάτων που συνθέτουν και συγκροτούν τη ζήτηση της κάθε περιοχής. (Τσάρτας 1999).

Για την ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού απαιτούνται συγκεκριμένες προϋποθέσεις, άξονες και προγράμματα που αφορούν το φυσικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον των τουριστικών περιοχών και τα οποία είτε θα εντάσσονται στην υπάρχουσα δομή, είτε θα βελτιώνουν την προϋπάρχουσα κατάσταση, είτε θα διαμορφώνουν μια νέα παραγωγική δομή όπου θα κυριαρχούν οι υποδομές και οι υπηρεσίες αυτών των μορφών τουρισμού. Ωστόσο απαραίτητες είναι και οι παρεμβάσεις από την πολιτεία τόσο σε τοπικό, όσο και σε περιφερειακό, εθνικό επίπεδο ώστε να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο στήριξης και εφαρμογής των μορφών αυτών του τουρισμού. (Τσάρτας 1999).

2.1.1. Πόροι, υποδομές και υπηρεσίες για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Πίνακας 3: Πόροι, υποδομές, υπηρεσίες

ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ ΠΟΡΟΙ	ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ
Φυσικό περιβάλλον Κλίμα Ακτές Ορεινοί όγκοι Τοπία Λίμνες Φαράγγια Σπηλιές	Μνημεία Ιστορία περιοχής Παράδοση περιοχής Ηθη και έθιμα Τοπία Θρησκεία Πολιτιστικές δραστηριότητες	Παραδοσιακοί Οικισμοί Κτίρια Παραδοσιακή αρχιτεκτονική Μουσεία Ιστορικά κέντρα Θεματικά πάρκα	Ξενοδοχεία Πρακτορεία Εταιρείες μεταφορών Λιμάνια Αεροδρόμιο Οδικό δίκτυο Υποδομές
			αθλητισμού
Θάλασσα	Γλώσσα	Περιβαλλοντικά πάρκα	Επιχείρησης
Άγρια φύση	Μορφές τέχνης	και προστατευόμενες	εστίασης και
Εθνικοί δρυμοί	Παραδοσιακά	περιοχές	αναψυχής
Περιβαλλοντικά πάρκα	παραγόμενα προϊόντα	Τοπία	Και άλλες
και προστατευόμενες			τουριστικές
περιοχές			δραστηριό-
			τητες

Πηγή: Τσάρτας, Κοκκώσης(1999)

- Οι φυσικοί και περιβαλλοντικοί πόροι καλύπτουν ορισμένα από τα βασικότερα κίνητρα στη ζήτηση των τουριστών στο σύγχρονο κόσμο. Για την ανάπτυξη αυτών των μορφών τουρισμού απαιτείται περιβάλλον ιδιαίτερου φυσικού κάλους που θα αποτελέσει πόλο έλξης επισκεπτών. Παράλληλα θα πρέπει να διασφαλίζεται η προστασία του περιβάλλοντος τόσο κατά τη δημιουργία της τουριστικής υποδομής όσο και κατά τη διάρκεια της τουριστικής χρήσης των φυσικών πόρων. (Βελισσάριου 2000)

- Οι πολιτισμικοί και οι ιστορικοί πόροι αποτελούν τον δεύτερο δυναμικό άξονα των κινήτρων της ζήτησης, με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό την επικοινωνία ανάμεσα σε λαούς και πολιτισμούς. Στην ομάδα αυτή πολύ συχνά η ανθρώπινη παρέμβαση δίνει τη μορφή τουριστικών πόρων, ενώ και σε αυτή ταξίδια ειδικών κινήτρων: πολιτιστικός τουρισμό, εκπαιδευτικός κ.λπ. (Τσάρτας 1999)
- Οι ανθρωπογενείς πόροι είναι συνήθως σύνθετοι (πολιτισμός, ιστορία, περιβάλλον). Η χρήση αυτών των πόρων μπορεί να αφορά αποκλειστικά τους τουρίστες ή όχι. (Τσάρτας 1999)
- Οι υποδομές και υπηρεσίες της τουριστικής περιοχής αποτελούν τη βάση στην οποία στηρίζεται ο τοπικός τουριστικός τομέας . Το εύρος, η ποιότητα, η εξειδίκευση και σωστή διαχείρισή τους αναδεικνύονται σε σωματικούς παράγοντες για τον καθορισμό των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της προσφοράς της κάθε περιοχής.

Σε αυτήν την ομάδα περιλαμβάνονται

- Χώροι διαμονής
- Χώροι εστίασης
- Διάφορες διευκολύνσεις και υπηρεσίες
- Δραστηριότητες ειδικών ενδιαφερόντων
- Η καλή οδική συγκοινωνιακή πρόσβαση στην περιοχή.

Η έννοια της πρόσβασης περιλαμβάνει:

- Υποδομές: δρόμους, εθνικούς οδούς, αεροδρόμια, λιμάνια, παρκινγκ

αυτοκινήτων

- Εξοπλισμός: το σύνολο των δημόσιων μεταφορικών μέσων
- Λειτουργικούς παράγοντες: δρομολόγια, διόδια, συχνότητα υπηρεσιών, χρεώσεις τιμών
- Κυβερνητικούς κανονισμούς: οι ρυθμιστικοί έλεγχοι της λειτουργίας μεταφορών. Οι περισσότεροι επισκέπτες εναλλακτικών μορφών τουρισμού χρησιμοποιούν δικά τους οχήματα για τη μετάβαση, οπότε η καλή συγκοινωνιακή υποδομή συμβάλλει στην ευκολότερη προσέγγιση περιοχών. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, η χρησιμοποίηση οχημάτων εκτός δρόμου ή οχημάτων 4X4, έχει βοηθήσει πολύ στην ανάπτυξη του ορεινού και εναλλακτικού τουρισμού γενικότερα (Βελισσαρίου 2000).

2.2. Σχεδιασμός και διαχείριση της ανάπτυξης του ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού.

2.2.1 Διαδικασίες σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης

- 1^η Φάση: Έρευνα και συνθετική καταγραφή των βασικών παραμέτρων της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής.
- 2^η Φάση: Προσδιορισμός των κύριων σκοπών του σχεδίου της τουριστικής ανάπτυξης
- 3^η Φάση: Επιλογή του βασικού πλαισίου σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης
- 4^η Φάση: Διαμόρφωση των βασικών συνισταμένων της πολιτικής του τουρισμού στο σχέδιο ανάπτυξης: στρατηγικές, μελέτες, προγράμματα

- 5^η Φάση: Μέθοδοι και πολιτικές εφαρμογής του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης.

Στην πρώτη φάση του σχεδιασμού γίνεται λεπτομερής καταγραφή όλων των παραμέτρων που συνθέτουν το επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, με στόχο τον προσδιορισμό των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της. Η ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού βασίζεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής.

Στη δεύτερη φάση του σχεδιασμού προσδιορίζονται αρχικά οι κύριοι σκοποί του σχεδίου που σχετίζονται με διαφορετικά πεδία της κοινωνίας και της οικονομίας όπως η ανάπτυξη του οικονομικού οφέλους από τον τουρισμό, η προστασία του περιβάλλοντος, η ανάπτυξη ειδικών τουριστικών υποδομών κ.α.

Στη τρίτη φάση επιλέγεται το βασικό πλαίσιο του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης, με βάση εναλλακτικά σενάρια σχεδίων ανάπτυξης που στηρίζονται στα διαφορετικά πρότυπα ανάπτυξης του τουρισμού. Η επιλογή γίνεται με βάση τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης περιοχής, το σεβασμό των τοπικών ιδιαιτεροτήτων.

Στην τέταρτη φάση διαμορφώνονται προγράμματα εκπαίδευσης, μάρκετινγκ, προστασίας του περιβάλλοντος κ.α. στρατηγικές προσέλκυσης επενδύσεων χρηματοδότησης και ειδικές μελέτες.

Στην πέμπτη φάση δημιουργείται ένας ειδικός φορέας που θα παρακολουθεί τη σωστή εφαρμογή και διαχείριση του σχεδίου ανάπτυξης. Ο κατάλληλος σχεδιασμός σε συνδυασμό με τις σωστές χωρικές επιλογές μπορεί να οδηγήσει σε ένα τουριστικό προϊόν πολλαπλών κινήτρων. Το προϊόν αυτό θα εξασφαλίζει μάλιστα γερούς κρίκους διασύνδεσης με τους υπόλοιπους κλάδους της τοπικής οικονομίας. Άλλωστε, οι αποτυχίες του εναλλακτικού τουρισμού αποδίδονται συχνά στην αδυναμία μιας συγκροτημένης ανάπτυξης πολλών ειδικών μορφών μαζί (*Τσάρτας 1996*).

2.2.2 Διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης

Για την επιτυχή διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης απαιτείται ένα συγκροτημένο θεσμικό πλαίσιο, το οποίο θα παρέχει το απαραίτητο οργανωτικό σχήμα για την παρακολούθηση και τον έλεγχο της διαχείρισης και θα επιτρέπει τη θέσπιση των απαραίτητων νομικών ρυθμίσεων που συμβάλλουν στο έργο της διαχείρισης. (Τσάρτας 1999).

Τα κυριότερα πεδία διαχείρισης είναι τα εξής:

- Διαχείριση του «προϊόντος» τουριστική περιοχή:
 - διαχείριση των κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων
 - διαχείριση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων,
 - διαχείριση της υποβάθμισης της τουριστικής περιοχής
- Διαχείριση ενός προγράμματος μάρκετινγκ της τουριστικής περιοχής
 - συστημική προβολή της περιοχής
 - συγκρότηση ιδιαίτερης διαφημιστικής εικόνας της περιοχής διαρκής αναζήτηση νέων αγορών
 - η σύνδεση του προγράμματος μάρκετινγκ με τους βασικούς στόχους του σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξη της περιοχής
- Διαχείριση των ανθρώπινων πόρων στο πλαίσιο της τουριστικής ανάπτυξης
 - προγράμματα τουριστικής εκπαίδευσης
 - προγράμματα επαγγελματικής κατάρτιση

- προγράμματα επιμόρφωσης κατοίκων
- προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης

2.3. Επιδιώξεις από την ανάπτυξη των εναλλακτικών και ειδικών μορφών τουρισμού

Η χρήση των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού αποτελούν τον βασικό άξονα της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης με στόχο την ισορροπία ανάμεσα στην κοινωνία, οικονομία και περιβάλλον.

Επιδιώξεις στην οικονομία :

- i. Απασχόληση: Ο τουρισμός είναι τομέας έντασης εργασίας και δημιουργεί συχνά πολλές θέσεις απασχόλησης.
- ii. Περιφερειακή ανάπτυξη: συμβάλλει στην ανάπτυξη των περιφερειών
- iii. Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στην οικονομία: υπάρχουν θετικές επιδράσεις σε πολλούς κλάδους όπως βιομηχανία, εμπόριο, μεταφορές
- iv. Αξιοποίηση των τοπικών προϊόντων

Επιδιώξεις στην κοινωνία και τον πολιτισμό:

- i. Επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα: διάχυση εισοδημάτων, υπηρεσίες με παράλληλη στροφή στον τουρισμό
- ii. Αποτελεσματική επικοινωνία ντόπιων με τους τουρίστες
- iii. Ενεργητική συμμετοχή και δραστηριοποίηση των τουριστών

Επιδιώξεις στο περιβάλλον:

- i. Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος
- ii. Προστασία της κοινωνικής-πολιτιστικής κληρονομιάς: διατήρηση και προώθηση του τοπικού πολιτισμού.

Τέλος μέσω από την ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού επιτυγχάνεται η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. Δηλαδή προωθείται η ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου και σύνθετου τουριστικού προϊόντος που δεν επηρεάζεται από την εποχικότητα, αλλά διαχέεται η τουριστική κίνηση σε μεγαλύτερη διάρκεια του έτους.

2.4. Συμπέρασμα

Για την εφαρμογή και την ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε μια τουριστική περιοχή απαιτούνται ορισμένες προϋποθέσεις που αφορούν το φυσικό, κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον, αλλά και την ανάπτυξη και τη διαχείριση των πόρων, των υποδομών και υπηρεσιών της περιοχής. Επιπλέον απαιτούνται παρεμβάσεις από την πολιτεία τόσο σε τοπικό, όσο και σε περιφερειακό, εθνικό επίπεδο. Οι προϋποθέσεις αυτές συνοψίζονται ως εξής:

- Πόροι, υποδομές και υπηρεσίες
 - Φυσικοί και περιβαλλοντικοί πόροι
 - Πολιτισμικοί και οι ιστορικοί πόροι
 - Ανθρωπογενείς πόροι
 - Υποδομές και Υπηρεσίες

- Σχεδιασμός και διαχείριση της ανάπτυξης του ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού

- Σχεδιασμός του τουριστικού προϊόντος

- Διαχείριση του τουριστικού προϊόντος

Τονίζεται εδώ η σημασία της προστασίας και ανάδειξης των υπαρχόντων πόρων, της διευκόλυνσης της πρόσβασης, της δημιουργίας υποδομών, του εκσυγχρονισμού των υπηρεσιών, ώστε η διαμονή και οι δραστηριότητες που προσφέρονται στον τόπο προορισμού, να καθίστανται ικανοποιητικές για τον επισκέπτη.

Τέλος σημαντικός είναι ο καθορισμός των επιδιώξεων αυτών των μορφών τουρισμού, με κεντρικό άξονα την τοπική τουριστική ανάπτυξη, την ισορροπία ανάμεσα στην κοινωνία, οικονομία και περιβάλλον αλλά και την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: «ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΙΔΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ»

3.1 Διαμόρφωση τουριστικού προϊόντος

Αφού παρουσιάσαμε και αναλύσαμε τους ανθρώπινους, φυσικούς, πολιτιστικούς πόρους της χώρας που μπορούν να αναπτυχθούν αλλά και την ανάπτυξη των δυνατών- αδύνατων σημείων, των ευκαιριών και των απειλών, μπορούμε τώρα να υλοποιήσουμε ένα σχέδιο τουριστικού μάρκετινγκ των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού με βάση τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Για να σχεδιαστεί επιτυχώς το τουριστικό προϊόν μιας περιοχής, θα πρέπει να ακολουθηθούν ορισμένα βήματα απαραίτητα για την πραγματοποίηση αυτής της διαδικασίας. Τα βήματα αυτά είναι κατά σειρά προτεραιότητας:

- Η δημιουργία της τουριστικής εικόνας της περιοχής
- Ο καθορισμός των ομάδων στόχων στους οποίους απευθυνόμαστε
- Ο προσδιορισμός των προς αξιοποίηση πόρων και οι δραστηριότητες που προτείνονται να αναπτυχθούν
- Τα κανάλια διανομής και τα μέσα προώθησης και προβολής του προϊόντος

3.1.1. Δημιουργία της τουριστικής εικόνας

Η προσέλκυση τουρισμού σε μια περιοχή είναι συνάρτηση της ποιότητας του τουριστικού της προϊόντος και της εικόνας που έχει δημιουργήσει και προβάλλει προς την τουριστική αγορά.

Η Ελλάδα κατατάσσεται στις προνομιούχες περιοχές της Ευρώπης από την άποψη των υφιστάμενων φυσικών, πολιτιστικών και τουριστικών της πλεονεκτημάτων. Η καίρια στρατηγική της θέση με βασικό πλεονέκτημα ότι αποτελεί το σταθροδρόμι τριών Ηπείρων, επίσης η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, οι αρχαιολογικοί θησαυροί της, οι αμέτρητες φυσικές ομορφιές σε χερσαίο και σε ορεινό όγκο, οι μεγάλες εκτάσεις και η καθαρότητα της θάλασσας, τα πλούσια και

σπάνια οικοσυστήματα, τα ανεπανάληπτα μοναστήρια, οι σύγχρονες αθλητικές εγκαταστάσεις, τα συνεδριακά κέντρα, οι αυξανόμενες και εκσυγχρονισμένες τουριστικές εγκαταστάσεις, συνθέτουν πληθώρα συγκριτικών πλεονεκτημάτων.

Όμως και σε αυτή την περίπτωση, η διαμόρφωση της εικόνας του προορισμού, είναι το καθοριστικό στοιχείο προσέλκυσης επισκεπτών. Η εικόνα αυτή πρέπει να είναι ξεχωριστή, μοναδική και να στηρίζεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής, ώστε να αποτυπώνεται στη συνείδηση των υποψήφιων επισκεπτών σαν αυτόνομη, ιδιαίτερη εικόνα.

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από έντονη εποχικότητα και από μαζικό, παραθεριστικό τουρισμό. Εξάιρεση αποτελούν ορισμένες περιοχές, όπου ο τουρισμός παρατηρείται σε όλη τη διάρκεια του έτους, και στηρίζεται σε διάφορες δραστηριότητες (περιηγήσεις, χειμερινό σκι, επισκέψεις σε μοναστήρια κτλ.). Η απουσία όμως οργανωμένων δικτύων ήπιου και διαφοροποιημένου τουρισμού είναι ιδιαίτερα αισθητή καθώς υπάρχουν πλήθος άγνωστων και με ειδικά ενδιαφέροντα περιοχών που παραμένουν τουριστικά ανεκμετάλλευτες.

Τα προγράμματα LEADER που έχουν υλοποιηθεί, είναι αποσπασματικά και προσφέρονται από μεμονωμένους επιχειρηματίες, χωρίς να έχουν καταφέρει να λειτουργήσουν κάτω από ένα οργανωμένο δίκτυο ή να έχουν αναπτύξει ένα κοινό σύστημα προβολής και κρατήσεων.

Ένας σοβαρός περιοριστικός παράγοντας επισκεψιμότητας, είναι η όχι και τόσο καλή οδική σύνδεση της Αθήνας με τους υπόλοιπους νομούς, αλλά και οι άσχημοι δρόμοι που οδηγούν στις ορεινές κυρίως τοποθεσίες κάνοντας τους επισκέπτες να σκέπτονται πολύ την μετακίνησή τους προς αυτές, ιδιαίτερα όταν δεν υπάρχει και το κίνητρο της «ιδιαίτερης εικόνας». Οι περισσότερες τοποθεσίες και αξιοθέατα που έχουν τουριστικό ενδιαφέρον είναι παντελώς άγνωστα στο ευρύτερο τουριστικό κοινό.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα παραπάνω, αλλά και το γεγονός ότι ο τουρισμός δεν έχει μέχρι σήμερα καταφέρει να προσφέρει σημαντικά οικονομικά και άλλα οφέλη στις τοπικές κοινωνίες, βλέπουμε ότι η ανάγκη αλλαγής της τουριστικής εικόνας είναι μεγάλη.

Στο πλαίσιο όμως του Π.Ε.Π. στη θεματική ενότητα Τουρισμός έχουν ενισχυθεί αρκετές δράσεις μικρομεσαίων επιχειρήσεων που αποσκοπούν: στον εκσυγχρονισμό των Τουριστικών Επιχειρήσεων, στην αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών, στον εμπλουτισμό της σύνθεσης του τουριστικού

προϊόντος, στη διαφοροποίηση και ανάπτυξη νέων τουριστικών προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας, στη μείωση της εποχικότητας. Μάλιστα στην Γ΄ προκήρυξη ο προϋπολογισμός ανέρχεται σε 5.757.000. Στις δύο προηγούμενες η απορρόφηση ήταν 987.812 στην Α΄ προκήρυξη και 4.094.000 στην Β΄. Η συνεχής διατήρηση και ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των τουριστικών επιχειρήσεων και προορισμών και κατ' επέκταση του τουριστικού προϊόντος, επιβάλλει νέους κανόνες και νέες μορφές στρατηγικής, διαχείρισης και διοίκησης, αλλά και νέα σύγχρονα εργαλεία πληροφόρησης της διεθνούς οικονομικής και τουριστικής αγοράς. Σε μια τουριστική αγορά, κορεσμένη από ομοειδή προϊόντα και τυποποιημένα τουριστικά πακέτα (άμμο-θάλασσα-ήλιο), οι Περιφέρειες της Ελλάδας διαθέτουν τη μοναδική δυνατότητα να προσφέρουν σύγχρονες εναλλακτικές μορφές τουρισμού υψηλής ποιότητας, αναπτύσσοντας καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες.

Πιο συγκεκριμένα: Τουρισμός Πόλεων Συνεδριακός - Αθλητικός- Θρησκευτικός- Θαλάσσιος (Μαρίνα, yachting κ.λπ.). Αρχαιολογικός-Πολιτιστικός- Οικοτουρισμός- Περιπατικός- Θαλάσσιος- Diving- Οργανωμένες Καταδύσεις κ.λπ. Αυτό το ρόλο θα αναπτύξει η Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης των Περιφερειών Ελλάδας, η οποία θα έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στο μέλλον του τουρισμού της περιοχής μας. Έχει ως σκοπό το συντονισμό δραστηριοτήτων και διαδικασιών, όλων των φορέων που εξυπηρετούν την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, συμβάλλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας των Νομών, με γνώμονα τη γενικότερη στρατηγική του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης και σε συνδυασμό με την επιλογή της Περιφέρειας Ελλάδας για ήπια τουριστική ανάπτυξη, (με παράλληλη έμφαση στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού) και ανάδειξη περιοχών τουριστικού ενδιαφέροντος.

Θα προσπαθήσει επίσης να αναδείξει όλα τα προτερήματα και συγκριτικά πλεονεκτήματα, ώστε οι τουρίστες να φεύγουν από την χώρα, απόλυτα ικανοποιημένοι έχοντας μαζί τους μια έντονη ανάμνηση από την περιοχή. Η προσπάθεια αναβάθμισης του τουριστικού προφίλ της οικονομίας συμπίπτει με την προσπάθεια εισαγωγής εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε συγκεκριμένους θύλακες της αγοράς. Επιπλέον η βελτίωση της σύνθεσης της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών όλων των κλάδων των τουριστικών επιχειρήσεων θα συμβάλει στην επέκταση της τουριστικής περιόδου προβάλλοντας και αναδεικνύοντας νέους προορισμούς που θα ικανοποιούν όλες τις σύγχρονες και απαιτητικές ανάγκες.

Οι υψηλοί στόχοι και η αισιοδοξία που υπάρχει στην προσπάθεια αυτή οφείλεται στα συγκριτικά μας πλεονεκτήματα, στον πλουραλισμό προορισμών και υπηρεσιών, στο ανθρώπινο δυναμικό στον ενωτικό ρόλο κάτω από την ομπρέλα της περιφέρειας στη δημιουργία σύγχρονων υποδομών, καθώς και στο επιστημονικό και τεχνολογικό υπόβαθρο που αναπτύσσεται μεταξύ των Ερευνητικών/ Τεχνολογικών και Επιχειρηματικών φορέων ενισχύοντας το ρόλο της Περιφέρειας στη διαχείριση και εφαρμογή της Καινοτομίας. (Πηγή: Γεν. Γραμματέα Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας)

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, τα χαρακτηριστικά του τουρισμού που θα αναπτυχθεί και οι κινήσεις που πρέπει να γίνουν προς την κατεύθυνση της δημιουργίας μίας ελκυστικής τουριστικής εικόνας θα πρέπει να είναι οι εξής:

- Δημιουργία πληροφοριακού δικτύου τουριστικών υπηρεσιών.
- Ενθάρρυνση-προώθηση αναπτυξιακών επενδυτικών σχεδίων τουριστικού ενδιαφέροντος.
- Δημιουργία υποδομών εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού.
- Προβολή του τουριστικού προϊόντος με στοιχεία όπως την ενεργητική συμμετοχή, την αυθεντικότητα και μοναδικότητα, την προστασία του περιβάλλοντος
- Βελτίωση της ποιότητας τόσο των προσφερόμενων προϊόντων όσο και των υπηρεσιών δημόσιων και ιδιωτικών
- Ύπαρξη ενός υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης και κατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού στον τομέα του τουρισμού.
- Αξιοποίηση των τοπικών πόρων και προϊόντων (πχ. πολιτιστικά χαρακτηριστικά, παραδοσιακά προϊόντα, είδη λαϊκής τέχνης, κτίρια και αρχαιολογικοί οικισμοί)

- Σύνδεση τουριστικού προϊόντος με την τοπική παραγωγή

3.1.2. Καθορισμός ομάδων – στόχων:

Οι επισκέπτες αποτελούν τις ομάδες στόχους. Ο σημαντικότερος τροφοδότης των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι ο εισερχόμενος τουρισμός και συγκεκριμένα οι αλλοδαποί τουρίστες, οι οποίοι επισκέπτονται τη χώρα μας κυρίως τους θερινούς μήνες για παραθερισμό. Με βάση τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, το 2006 αφίχθησαν στην Ελλάδα 17,3 εκατ. αλλοδαποί τουρίστες, ενώ σε όλα τα ξενοδοχειακά καταλύματα της χώρας πραγματοποιήθηκαν 57,8 εκατ. διανυκτερεύσεις, εκ των οποίων το 74,5% αυτών πραγματοποιήθηκε από αλλοδαπούς. Όσον αφορά το ύψος των τουριστικών εισπράξεων για τη χώρα μας, το έτος 2006 διαμορφώθηκε σε 11.356,7 εκατ. (σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας) παρουσιάζοντας αύξηση κατά 4,8% σε σχέση με το 2005 (10.835,5 εκατ.).

Βασικές πύλες εισόδου τουριστών, πλην της οδικής και σιδηροδρομικής πρόσβασης είναι τα λιμάνια και τα αεροδρόμια. Σύμφωνα με τον ΕΟΤ (2002), η τουριστική δραστηριότητα βασίζεται σε ημεδαπούς και σε αλλοδαπούς τουρίστες αλλά με φθίνουσα τάση. Ιδιαίτερα, οι μεγάλες πόλεις δεν θεωρούντε κατεξοχήν τουριστικοί προορισμοί, με την έννοια ότι δεν είναι ένας τόπος που δέχεται και φιλοξενεί τουρίστες κατά τη διάρκεια των διακοπών τους.

Πίνακας 4 : Το προφίλ του έλληνα τουρίστα

Συχνότητα Διακοπών		Τόπος Προορισμού	Μέσο Μετακίνησης							Διανυκτέρευση Ημερησικά καταλύματα	Τρόπος Οργάνωσης		
Κάθε χρόνο	Αλληλοχρησιμοποιώντας	Ελλάδα	Εξωτερικό	Ιδιωτικό Αυτο/το	Πλοίο	Λεωφορείο	Αεροπλάνο	Τραίνο	Ξενοδοχείο	Άλλο	Ταξιδιωτικό/Πρακτορείο	Χωρίς Τελεβεό/πρόγραμμα	Χωρίς Οργάνωση
	56%												

Πηγή: Eurostat (2002)

3.1.3. Ο προσδιορισμός των προς αξιοποίηση πόρων και οι δραστηριότητες που προτείνονται να αναπτυχθούν - Θεματικά προϊόντα.

Ο σχεδιασμός της ανάπτυξης αυτών των μορφών τουρισμού θα πρέπει να είναι ολοκληρωμένος και να βασίζεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής έρευνας. Θα πρέπει να αξιοποιηθούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του τόπου και να εντοπιστεί η ιδιαίτερη εικόνα της κάθε περιοχής, η οποία θα ενσωματώνει τα επιμέρους πλεονεκτήματά της και θα αναδεικνύει εκείνους τους πόρους που μπορούν να αξιοποιηθούν από μία ή περισσότερες μορφές ειδικού ή εναλλακτικού τουρισμού που θεωρούνται ενδεδειγμένες.

Έτσι, το προϊόν που θα προκύψει δεν θα είναι αποτέλεσμα μιας σειράς ασύνδετων και μεμονωμένων επιχειρηματικών δράσεων πχ. δημιουργία καταλυμάτων διεσπαρμένων στο χώρο, αλλά ένα ολοκληρωμένο προϊόν. Θα πρέπει να υλοποιηθούν προγράμματα επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου, να βελτιωθούν οι υπάρχουσες και να δημιουργηθούν νέες υποδομές, να δημιουργηθούν

θεματικές ή γεωγραφικές εστίες ανάπτυξης ειδικού τουρισμού με την μορφή μικρών συμπλεγμάτων ή δικτύων κ.α.

Ο κατάλληλος σχεδιασμός σε συνδυασμό με τις σωστές χωρικές επιλογές μπορεί εξάλλου να οδηγήσει σε ένα τουριστικό προϊόν πολλαπλών κινήτρων. Άλλωστε, οι αποτυχίες του εναλλακτικού τουρισμού αποδίδονται συχνά στην αδυναμία μιας συγκροτημένης ανάπτυξης πολλών ειδικών μορφών μαζί. (Τσάρτας 1996)

Θεματικό Προϊόν: *Βήματα στην Ιστορία, τον Πολιτισμό και την Επιστήμη*

Όπως ήδη αναφέρθηκε οι πολιτιστικοί πόροι, τα ιστορικά, θρησκευτικά και αρχαιολογικά μνημεία της χώρας, οι παλιοί οικισμοί κ.α. βρίσκονται διάσπαρτα σε όλο το γεωγραφικό της χώρο και ένα σημαντικός αριθμός από αυτά είναι αναξιοποίητος και σχεδόν άγνωστος στο ευρύ κοινό. Μπορεί να αξιοποιηθούν με τη δημιουργία και ανάδειξη πολιτιστικών διαδρομών. Η ανάδειξη αυτή που επιχειρείται στοχεύει να περιλάβει σύνολα μνημείων και αρχαιολογικών χώρων και όχι μεμονωμένα μνημεία και τα στοιχεία που συνιστούν τις πολιτιστικές αυτές διαδρομές και προβάλλονται μέσα από αυτές είναι:

- Αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία
- Θρησκευτικά μνημεία
- Παραδοσιακοί διατηρητέοι οικισμοί
- Πολιτιστικές εκδηλώσεις ,
- Ανθρωπογενείς παρεμβάσεις (μοναστήρια ,ξωκλήσια, γεφύρια κ.λπ.)
- Τοπικά έθιμα και παραδόσεις
- Περιοχές και τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους

Στόχος της δημιουργίας του προϊόντος αυτού είναι η κατανόηση της σημασίας της ιστορίας και του πολιτισμού του τόπου και η ανάδειξη και αξιοποίησή τους μέσα

από μια διαφορετική μορφή τουρισμού, που απευθύνεται σε επισκέπτες με ειδικά ενδιαφέροντα τα οποία επικεντρώνονται στην επαφή με την ντόπια παράδοση, την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και τη διαίωσή της. Σκοπός είναι να συντηρηθούν και προστατευθούν τα μνημεία πολιτισμού και να προσελκυστεί τουρισμός που θα βοηθήσει στην πολιτιστική και οικονομική ανάκαμψη των τοπικών κοινωνιών.

Τα «βήματα στην ιστορία και τον πολιτισμό» απαιτούν βέβαια ειδικές υποδομές, καταλύματα, ειδικές σημάνσεις διαδρομών, πλακοστρώσεις και πεζοδρόμησή τους, ειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, χρηματοδότηση ανασκαφών, κέντρα πληροφόρησης, συνεργασία Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων για ανταλλαγή γνώσης και πρακτικών έρευνας, συντονισμός κεντρικής διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης σε θέματα σχεδιασμού, χρηματοδότησης, ελέγχου. Φυσικά η υλοποίηση του δικτύου θα γίνει σε διαδοχικές φάσεις που θα συνδυάζονται με την εκάστοτε δυνατότητα εξεύρεσης χρηματοδοτικών πόρων.

Πιο συγκεκριμένα, στα πλαίσια της δραστηριότητας αυτής, θα πρέπει να υλοποιηθεί ένα πρόγραμμα που αναλύεται στους ακόλουθους άξονες και μέτρα:

Άξονας 1 «Προστασία και ανάδειξη του πολιτιστικού περιβάλλοντος» με σκοπό την προστασία και ανάδειξη φυσικών τοποθεσιών της περιοχής με ιδιαίτερο τουριστικό ενδιαφέρον, μείωση της ρύπανσης και βελτίωση της ζωής των κατοίκων.

Μέτρο 1 «Προστασία και ανάδειξη του φυσικού και δομημένου πολιτιστικού περιβάλλοντος», που περιλαμβάνει τις ακόλουθες δράσεις:

- Έργα προστασίας και ανάπλασης περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους
- Κατασκευή έργων αισθητικών αναπλάσεων και πολιτιστικής υποδομής,
- Έργα ανάπλασης και συντήρησης διατηρητέων κτιρίων, πεζοδρόμων, ιστορικών μνημείων ,
- Έργα ανάπλασης και διαμόρφωσης λιμένων και προστασία ακτογραμμών,

- Εκπόνηση χωροταξικών μελετών, σχέδια διαχείρισης πολιτιστικών και φυσικών πόρων.

Μέτρο 2 «Τεχνικές υποδομές»

- Κατασκευή, συντήρηση αποχετευτικών δικτύων
- Κατασκευή μονάδων επεξεργασίας αποβλήτων

Άξονας 2 «Ενίσχυση πολιτιστικών δράσεων»

Μέτρο 1. Θεσμοθέτηση και ενίσχυση εκδηλώσεων δράσεων ιστορικού και πολιτιστικού περιεχομένου, με στόχο την ορθολογική αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων, που περιλαμβάνει τις ακόλουθες δράσεις:

- Χάραξη πολιτιστικών διαδρομών με την εκπόνηση χωροταξικών μελετών για την ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων,
- Ενίσχυση εκδηλώσεων και δράσεων ιστορικού και πολιτιστικού χαρακτήρα, ή ενίσχυση πολιτιστικών εκδηλώσεων όπως: θεατρικές εκδηλώσεις,
- Δημιουργία πολυχώρων πολιτισμού, χώρων προβολής πολιτιστικού ενδιαφέροντος όπως εικαστικές εκθέσεις ,εκθέσεις φωτογραφίας, φωτογραφική καταχώρηση των πολιτιστικών διαδρομών και βιντεοσκόπησής τους , προβολή video κ.α.,
- Διοργάνωση συνεδρίων και ημερίδων ενημέρωσης –πληροφόρησης για θέματα πολιτισμού σε συνεργασία με εκπαιδευτικά ιδρύματα της εκάστοτε περιοχής και την τοπική αυτοδιοίκηση,
- Έκδοση Πολιτιστικού Τουριστικού Οδηγού και Χάρτη Δικτύου

Πολιτιστικών Διαδρομών.

- Δημιουργία πολυκέντρων πολιτισμού που θα εδρεύουν σε κεντρικές πόλεις και θα παρέχουν την απαραίτητη υποστήριξη αλλά θα αποτελούν ταυτόχρονα και κέντρα οργάνωσης υλοποίησης και εφαρμογής των σχεδίων πολιτιστικών διαδρομών.

Μέτρο 2 «Προστασία κοινωνικό–πολιτιστικής κληρονομιάς» που περιλαμβάνει τις ακόλουθες δράσεις:

- Οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων για την ενίσχυση της διατήρησης των τοπικών ηθών και εθίμων και την προστασία από τις ξένες επιρροές,
- Προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς με έμφαση στην ιδιαίτερη σημασία του ελληνικού πνεύματος στο σύγχρονο κόσμο,
- Αναπαλαίωση παραδοσιακών οικιών και διατήρηση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στη δημιουργία οικισμών με υποχρεωτικούς όρους δόμησης και αρχιτεκτονικής κατασκευής .

Άξονας 3 «Επιστήμη και πολιτισμός»

Μέτρο 1 «Εκπαίδευση και αξιοποίηση ανθρώπινου δυναμικού», με στόχο τη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης του επιστημονικού δυναμικού της εκάστοτε περιοχής προς όφελος των υπηρεσιών πολιτισμού.

- Διοργάνωση σεμιναρίων, συνεδρίων με στόχο την εκπαίδευση του προσωπικού των υπηρεσιών πολιτισμού σχετικά με τη διαχείριση πολιτιστικών πόρων
- Διοργάνωση ημερίδων και διαλέξεων σε μαθητές ,σπουδαστές και φοιτητές

για ενημέρωση σε θέματα προστασίας των πολιτιστικών πόρων

- Απασχόληση νέων επιστημόνων σε πολιτιστικούς φορείς.

Άξονας 4 «Ανάπτυξη υποδομών πολιτιστικού τουρισμού και συναφών εναλλακτικού τουρισμού».

Μέτρο 1 « Ενοποίηση πολιτιστικών μνημείων-αρχαιολογικών χώρων, ιστορικών τόπων και θρησκευτικών χώρων» με στόχο την ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας, διότι τα θρησκευτικά μνημεία και η ορθόδοξη πίστη είναι και αυτά μέρος του πολιτισμού μας . Οι δράσεις του μέτρου αυτού περιλαμβάνουν:

- Ένταξη όλων των θρησκευτικών μνημείων στο Διαδίκτυο
- Έμφαση και προβολή των μεγάλων θρησκευτικών γεγονότων
- Καταγραφή σε ψηφιακή μορφή όλων των εκκλησιαστικών κειμηλίων
- Έργα συντήρησης ,προστασίας και διαφύλαξης των μνημείων για τη διατήρηση αναλλοίωτης της πολιτιστικής τους αξίας.

Μέτρο 2 «Δημιουργία, βελτίωση και αξιοποίηση δημόσιων και ιδιωτικών τουριστικών υποδομών» με στόχο τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των τουριστικών υποδομών, που περιλαμβάνει τις ακόλουθες δράσεις:

- Ποιοτική αναβάθμιση και εκσυγχρονισμός των υφιστάμενων τουριστικών επιχειρήσεων, για την προσέλκυση τουριστών και την αύξηση χρόνου της παραμονής τους,
- Συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα με επιδότηση των επενδύσεων σε παρεμβάσεις για το σχεδιασμό, την οργάνωση, τη διαχείριση ειδικών

τουριστικών υποδομών, με στόχο την προσέλκυση συνεδριακού τουρισμού με τη δημιουργία μεγάλων σύγχρονων συνεδριακών κέντρων για τη φιλοξενία μεγάλων συνεδριακών εκδηλώσεων,

- Δημιουργία καταλυμάτων, χώρων εστίασης και αναψυχής κατά μήκος των πολιτιστικών διαδρομών,
- Ενέργειες προβολής και διαφήμισης των πλεονεκτημάτων του τοπικού πολιτιστικού προϊόντος.

Τα παραπάνω μέτρα και δράσεις του τουριστικού προϊόντος «Βήματα στην επιστήμη, την ιστορία και τον πολιτισμό» θα συμβάλλουν:

- στην προστασία και ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων (αρχαίοι οικισμοί, κάστρα κ.α.)
- στην προσεκτική αξιοποίηση των πολιτιστικών και τουριστικών πόρων
- στην προστασία περιοχών φυσικών ενοτήτων, βιότοπων, οικότοπων
- στην έλευση ποιοτικού τουριστικού ρεύματος στην περιοχή, με παράλληλη διάχυσή του χωροχρονικά .
- στην αύξηση της απασχόλησης και συμμετοχής του οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε όλες τις παραγωγικές και οικονομικές δραστηριότητες, και στην υποστήριξη και ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού.
- Στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

3.1.4. Πολιτικές Προβολής Δράσεων των Φορέων

Μέσω των διαδικασιών προβολής και προώθησης των τουριστικών προϊόντων θα προσπαθήσουμε να α) να προσελκύσουμε τους τουρίστες με στόχο να επηρεάσουμε την απόφασή τους για την επιλογή του τόπου διακοπών, β) να αναλύσουμε τα πλεονεκτήματα του τουριστικού μας προορισμού, γ) να αναδείξουμε τα θετικά του σημεία, δ) να πιέσουμε διακριτικά τους υποψήφιους επισκέπτες να αγοράσουν το «προϊόν» μας, και στ) για όσους προτίμησαν τον προορισμό μας, να προσπαθήσουμε να τον επισκεφθούν ξανά (Νικολαΐδης 2000).

Ειδικότερα οι Δήμοι των Νομών προβάλλονται συνολικά από το πρόγραμμα τουριστικής προβολής, μέσα από τη θεσμοθετημένη *Νομαρχιακή Επιτροπή Τουριστικής Προβολής (Ν.Ε.Τ.Π.)*, την οποία αποτελούν εκπρόσωποι δημοσίων και ιδιωτικών φορέων, οργανισμών και παραγωγικών τάξεων του τουριστικού και συναφών με τον τουριστικό αντικείμενο κλάδων.

Η ίδρυση της Ν.Ε.Τ.Π έρχεται να καλύψει ένα σημαντικό κενό στα πολιτιστικά πράγματα, αυτό της απουσίας οργανωμένου και με επαρκή στελέχωση φορέα με δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών και προώθησης δράσεων στο σύνολο των Νομών. Από αυτή την άποψη η Ν.Ε.Τ.Π δημιουργεί νέους όρους στην παραγωγή, τη διαχείριση και την κατάλληλη προβολή των πολιτιστικών αγαθών, διαμορφώνοντας ένα νέο πλαίσιο συνεργασίας με όλους τους Ο.Τ.Α. των Νομών, με τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, με τις ενώσεις δημιουργών και τα νομικά πρόσωπα που δραστηριοποιούνται στο χώρο του πολιτισμού.

Θέτει ως βασικούς στόχους:

- Την δημιουργία γνήσιας τοπικής πολιτιστικής ζωής που θα ανασυνδέσει τον τοπικό πολιτισμό μέσα στα πλαίσια της ενότητας του χώρου, της παραγωγής και οικειοποίησης των πολιτιστικών αγαθών και θα στοχεύει στην επανασυγκρότηση της πολιτιστικής μας ταυτότητας.
- Την δημιουργία νέων πολιτιστικών θεσμών και μορφών οργάνωσης των πολιτών σε πολιτιστικό επίπεδο.

- Την ενίσχυση των πολιτιστικών φορέων του νομού με στόχο τη γενικότερη ανάπτυξη του πολιτιστικού κινήματος στη βάση τριών θεμελιακών αρχών:

α) Μαζική συμμετοχή των πολιτών στα πολιτιστικά δρώμενα

β) Αυτοδύναμη πολιτιστική ανάπτυξη στηριγμένη στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων που διαθέτει το ανθρώπινο κεφάλαιο.

γ) Αποκέντρωση των πολιτιστικών δράσεων και πρωτοβουλιών έτσι ώστε όλοι οι πολίτες του νομού να καθίστανται παραγωγοί ή κοινωνοί πολιτιστικών αγαθών.

- Την διατήρηση, ανάδειξη και δημιουργική αξιοποίηση των στοιχείων που συνθέτουν την πολιτιστική μας ταυτότητα διαχρονικά.
- Την προαγωγή της τοπικής δημιουργίας στους τομείς των γραμμάτων και των τεχνών.
- Τη σύνδεση του πολιτισμού με τη οικονομία, το φυσικό περιβάλλον και την κοινωνική οργάνωση μέσω καινοτόμων πολιτιστικών δράσεων ή πρωτοβουλιών.
- Την παροχή κινήτρων για ενεργότερη συμμετοχή στα πολιτιστικά πράγματα στη νεολαία και τη δημιουργία θεσμών που θα προωθούν τη νεανική έκφραση και δημιουργία.
- Την διαμόρφωση πολιτιστικών δράσεων και την παραγωγή πολιτιστικών αγαθών με στοιχεία πρωτοτυπίας και αυθεντικότητας.
- Την προβολή της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας σε διεθνές επίπεδο.
- Την δημιουργία θεσμών επιμόρφωσης και την κατάρτιση επιμορφωτικών

προγραμμάτων για το σύνολο του πληθυσμού.

- Την προαγωγή του μαζικού αθλητισμού.
- Την δημιουργία υποδομών πολιτιστικού χαρακτήρα.
- Την διαχείριση ποικίλων προγραμμάτων στους τομείς του πολιτισμού και του αθλητισμού. Την εφαρμογή προγραμμάτων πολιτιστικής έκφρασης και δημιουργίας των γυναικών, παιδιών, ατόμων τρίτης ηλικίας ή άλλων ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων.
- Την προαγωγή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.
- Την προαγωγή της συνεργασίας των πολιτιστικών φορέων που δραστηριοποιούνται σε επίπεδο νομού και των νομικών προσώπων της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης με αντίστοιχους φορείς και νομικά πρόσωπα σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Τη σύσφιξη των σχέσεων και την από κοινού ανάπτυξη δράσεων με τις δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες οργανώσεις.
- Την αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου των Νομών που ζει και δραστηριοποιείται στο εξωτερικό.

Η προβολή των Νομών επιτυγχάνεται:

α) με την έκδοση τουριστικού οδηγού, που επιμελήθηκε η Ν.Ε.Τ.Π σε έντυπη μορφή και cd-rom και διανέμεται σε σημεία-σταθμούς (λιμάνια , σταθμούς διοδίων, κέντρα πληροφοριών (info-centers), υπηρεσίες της Ν.Α,

β) Εγκατάσταση infokiosks σε κομβικά σημεία του Νομού. Η συγκεκριμένη δράση αφορά τη δημιουργία και εγκατάσταση περιπτέρων (infokiosk) σε

κομβικά για τους επισκέπτες σημεία (λιμάνια, αεροδρόμια, είσοδοι πόλεων) με στόχο να δοθεί στον επισκέπτη η δυνατότητα να εξερευνήσει ο ίδιος τις δραστηριότητες που προσφέρει η περιοχή και να επικεντρώσει το ενδιαφέρον του στον είδος των πληροφοριών που αυτός επιλέγει, μέσα από τη δυνατότητα που του προσφέρει η χρήση των πολυμέσων (multimedia),

γ) με τη συμμετοχή σε τουριστικές και σχετικές θεματικές εκθέσεις (π.χ. Τουριστικό Πανόραμα),

δ) με τη συμμετοχή των Περιφερειών Ελλάδας μέσω της Εταιρίας Τουριστικής Ανάπτυξης σε τουριστικές εκθέσεις στο εξωτερικό,

Οι εκθέσεις που μπορούμε να συμμετάσχουμε είναι:

Στην Ελλάδα

- Πανόραμα (Αθήνα)

- Φιλοξένια (Θεσ/νίκη)

Στο εξωτερικό

- Στην έκθεση Μιλάνου (BIT)

- Στην έκθεση Βερολίνου (ITB)

- Στην έκθεση του Λονδίνου (WORLD TRAVEL MARKET)

- Στην έκθεση του Άμστερνταμ (OPPAD) (Η έκθεση αυτή απευθύνεται κυρίως στον εξειδικευμένο τουρισμό)

Συγκεκριμένα στην Ελλάδα των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και των ανθρώπων της που ασχολούνται με εναλλακτικές δράσεις ψυχαγωγίας και άθλησης, είναι προσανατολισμένη η συμμετοχή διάφορων Νομών σε Διεθνείς Εκθέσεις (όπως «Polis 2009») που διεξήχθησαν και διεξάγονται στο εκθεσιακό κέντρο HELEXPO της Θεσσαλονίκης κάθε δύο χρόνια και σε διάφορους άλλους χώρους.

Πηγή έμπνευσης μπορεί να αποτελέσει το υλικό προβολής στα πλαίσια της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER + (Πρόγραμμα Κ. Π. LEADER: Κύκλοι Εποχών»). Μέσα από το οποίο προβάλλονται σκηνές της δράσης (πεζοπορία, ορειβασία, αναρρίχηση, ορειβατικό ποδήλατο, ιππασία, χιονοδρομία, μηχανοκίνητος αθλητισμός, ιστιοπλοΐα, ιστιοσανίδα, kitesurfing, καγιάκ, καταδύσεις, ραφτινγκ, αλεξίπτωτο πλαγιάς κ.ά.). Όλες αυτές οι δράσεις θα μπορούσαν να φιλοξενηθούν αρμονικά σε εκθεσιακά περίπτερα

Παράλληλα, μπορεί να προσφέρει την ευκαιρία σε όλους τους Δήμους και Κοινότητες των Νομών να διανείμουν έντυπο υλικό προβολής τους από τα περίπτερα τους, κατά τις ημέρες Έκθεσης.

Παράλληλα οι Δήμοι ,πέρα από την γενική προβολή που περιγράφηκε παραπάνω και την προβολή μέσω της ιστοσελίδας τους , μπορούν να προβληθούν και μέσα από τα προγράμματα που εκπονούν οι θεσμοθετημένες αναπτυξιακές εταιρίες και οργανισμοί τους (Αναπτυξιακές Δημοτικές Επιχειρήσεις, Δημοτικές Επιχειρήσεις Πολιτιστικής Ανάπτυξης, Οργανισμοί Νεολαίας και Άθλησης) και από τις αντίστοιχες ιστοσελίδες τους .

Συμπληρωματικά οι Δήμοι προβάλλονται κυρίως μέσα από τις ιστοσελίδες τους στο διαδίκτυο και μέσω διαφημιστικών καταχωρήσεων στον τοπικό Τύπο και με δικές τους ενέργειες.

3.2. Συμπέρασμα

Στο κεφάλαιο αυτό ασχοληθήκαμε με την δημιουργία ενός στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξης της χώρας. Η διαμόρφωση του τουριστικού προϊόντος αποτελεί το πρώτο βήμα και περιλαμβάνει:

- ♣ τη δημιουργία της τουριστικής εικόνας
- ♣ τον καθορισμό των ομάδων – στόχων
- ♣ τον προσδιορισμό των πόρων που θα αξιοποιηθούν και των δραστηριοτήτων που θα αναπτυχθούν

♣ τα κανάλια διανομής και τα μέσα προώθησης και προβολής

Η ιδιαίτερη τουριστική εικόνα αποτελεί καθοριστικό στοιχείο προσέλκυσης επισκεπτών. Στην Ελλάδα όμως δεν έχει ακόμα διαμορφωθεί και έτσι πρέπει να δημιουργηθούν συγκεκριμένα τουριστικά προϊόντα με θεματικές ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού, που θα δημιουργήσουν αυτόνομη ζήτηση.

Το θεματικό προϊόν που προτείνουμε με την παρουσίαση αξόνων –μέτρων και δράσεων είναι «Η Διαδρομή, στην ιστορία τον πολιτισμό και την επιστήμη» που πιστεύουμε ότι έχει την δυνατότητα να αναπτυχθεί ακόμα.

Βασική μας επιδίωξη είναι να δημιουργηθούν αναπτυξιακοί πόλοι στην ενδοχώρα, η οποία μαστίζεται από πληθυσμιακή ερήμωση και οικονομική συρρίκνωση. Τα προϊόντα που προτείνουμε αν λειτουργήσουν συνθετικά με τη δημιουργία δικτύων υποστήριξης, θα συμβάλλουν στη διαφοροποίηση και στον εμπλουτισμό του μέχρι τώρα προσφερόμενου προϊόντος, (μαζικός τουρισμός στις παραθαλάσσιες περιοχές), στην οικονομική αυτονόμηση των απομονωμένων περιοχών και στην αποφυγή της εξάρτησης από τα κοντινά αστικά κέντρα, στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και στη διάχυση των ωφελειών από τον τουρισμό, στον ευρύτερο χώρο.

Η ολοκληρωμένη προσέγγιση που επιχειρήθηκε με το στρατηγικό σχέδιο ανάπτυξης τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων με την προώθηση θεματικών προϊόντων είναι απαραίτητη, για την εξασφάλιση της μελλοντικής βιωσιμότητας στο έντονα διαμορφούμενο ανταγωνιστικό περιβάλλον και τα οφέλη που θα προκύψουν είναι πολλά

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: «ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ»

Στην ενότητα που ακολουθεί δίνονται απαντήσεις στις υποθέσεις, οι οποίες παρατέθηκαν στην εισαγωγή. Οι απαντήσεις αυτές προκύπτουν από τα αποτελέσματα της έρευνας που προηγήθηκε και αποτελούν τα συμπεράσματα της. Απαντώνται δε, με τη σειρά που τέθηκαν, ως εξής:

Οι λόγοι που επιβάλλουν την ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού: Από την αναλυτική προσέγγιση των εννοιών τουριστικής ανάπτυξης και ανάπτυξης ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού στο κεφάλαιο 1, προκύπτει ότι η ήπια τουριστική ανάπτυξη, με έμφαση στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού αναδεικνύει όλα τα προτερήματα και συγκριτικά πλεονεκτήματα των περιοχών τουριστικού ενδιαφέροντος, ώστε οι τουρίστες να φεύγουν από την περιοχή μας, απόλυτα ικανοποιημένοι έχοντας μαζί τους μια έντονη ανάμνηση από την περιοχή. Επιπλέον η ανάπτυξη ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού συμβάλει στην επέκταση της τουριστικής περιόδου προβάλλοντας και αναδεικνύοντας νέους προορισμούς που θα ικανοποιούν όλες τις σύγχρονες και απαιτητικές ανάγκες.

Οι λόγοι που επιβάλουν την ανάπτυξη τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων συνδέονται, όπως διαπιστώθηκε με το έντονο πρόβλημα της εποχικότητας του τουρισμού ,που περιορίζεται κατά τους καλοκαιρινούς μήνες κατά μήκος της ακτογραμμής και την ανάγκη αξιοποίησης των ποικίλων φυσικών και πολιτιστικών πόρων προς όφελος των τοπικών κοινωνιών μέσα από τον κατάλληλο σχεδιασμό ολοκληρωμένων προγραμμάτων για την εξασφάλιση της μελλοντικής τους βιωσιμότητας .

Οι προϋποθέσεις της επιτυχούς ανάπτυξης των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού: Οι προϋποθέσεις για την επιτυχή ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως αναλύθηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο αναπτύσσονται σε δυο μέρη, όπου το πρώτο περιλαμβάνει τους πόρους, τις υποδομές και τις υπηρεσίες (φυσικοί, περιβαλλοντικοί πόροι, πολιτιστικοί και οι ιστορικοί πόροι, ανθρωπογενείς πόροι, υποδομές και υπηρεσίες), ενώ το δεύτερο, το σχεδιασμό και τη διαχείριση του τουριστικού προϊόντος. Οι προϋποθέσεις αυτές θα πρέπει να στοχεύουν στην ικανοποίηση των επισκεπτών, του τοπικού πληθυσμού και στην προστασία του περιβάλλοντος.

Με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού πλέον τίθενται στην πρώτη γραμμή

της τουριστικής ανάπτυξης οι φυσικοί και οι πολιτιστικοί πόροι. Παράλληλα θα πρέπει να διασφαλίζεται η προστασία του περιβάλλοντος τόσο κατά τη δημιουργία της τουριστικής υποδομής όσο και κατά τη διάρκεια της τουριστικής χρήσης των φυσικών πόρων. Το εύρος, η ποιότητα, η εξειδίκευση και σωστή διαχείρισή τους αναδεικνύονται σε σημαντικούς παράγοντες για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Επίσης η προσβασιμότητα αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την επιλογή του τόπου προορισμού, έτσι πρέπει να λαμβάνεται ιδιαίτερη μέριμνα για τη δημιουργία ασφαλών και σύγχρονων οδικών αξόνων και μέσων μεταφοράς.

Ο σχεδιασμός του ειδικού και εναλλακτικού τουριστικού προϊόντος που θέλουμε να προσφέρουμε, πρέπει να είναι ολοκληρωμένος, και να βασίζεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής και να αξιοποιεί τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα.

Η Ελλάδα διαθέτει τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Όπως διαπιστώθηκε από την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης, ο φυσικός και πολιτιστικός πλούτος της περιοχής περιλαμβάνει στοιχεία αξιόλογα και ικανά να προσελκύσουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών και να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις τους και τις αναζητήσεις τους, που χαρακτηρίζονται από ειδικά κίνητρα, όπως φυσιολατρία, περιήγηση, περιβάλλον κ.α. Οι δράσεις προστασίας και αξιοποίησης του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος που πραγματοποιούνται κυρίως από κρατικές υπηρεσίες και την τοπική αυτοδιοίκηση (έργα καθαρισμού δασών και πυροπροστασίας, αξιοποίηση δημοσίων εκτάσεων, αρχαιολογικές ανασκαφές, συντήρηση και ανάδειξη μνημείων κα), δεν μπορούν να θεωρηθούν επαρκή και απαιτείται η ανάγκη για μεγαλύτερο συντονισμό δράσεων.

Επίσης οι πρόσβαση στους πόρους αυτούς είναι σχετικά καλή, με εξαίρεση τις ορεινές περιοχές, που η οδική σύμβαση γίνεται δυσχερής ειδικά τους χειμερινούς μήνες. Έτσι πρέπει να δοθεί έμφαση στην κατασκευή νέων οδικών δικτύων και συντήρηση των παλιών, στην αύξηση της χωρητικότητας των μαρίνων, που θα δώσει ώθηση στην εισροή αλλοδαπών τουριστών.

Διαπιστώνουμε στη συνέχεια, πως δεν υπάρχει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα δε για την εφαρμογή ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού. Η διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης χαρακτηρίζεται από αποσπασματικές και ασύνδετες ενέργειες με μοναδικό στόχο απλά την εισροή χρηματοδοτήσεων από την Ε.Ε .

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, τα σημαντικότερα στοιχεία που προκύπτουν από

την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης αναφορικά με την τουριστική ανάπτυξη είναι τα εξής:

- Οι φυσικοί ,περιβαλλοντικοί και πολιτιστικοί πόροι είναι πολλοί και ποικίλοι και συναντώνται σε όλες τις ζώνες (ορεινές, ημιορεινές, παράκτιες ,αστικές)
- Η υπάρχουσα τουριστική ανάπτυξη συγκεντρώνει στοιχεία του μαζικού οργανωμένου τουρισμού που αναπτύσσεται κυρίως κατά μήκος των ακτογραμμών,
- Οι ορεινές περιοχές δεν είναι αξιοποιημένες τουριστικά,
- Οι δραστηριότητες ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού είναι μεμονωμένες, διάσπαρτες χωρίς προγραμματισμό και οργάνωση από κάποιο φορέα,
- Ελλιπής οδική σύνδεση και κακό οδικό δίκτυο στην ενδοχώρα,
- Ανεπαρκής επαγγελματική κατάρτιση πληθυσμού ορεινών και μειονεκτικών περιοχών,
- Έλλειψη ύπαρξης υποδομών και υπηρεσιών υποστήριξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού,
- Συγκέντρωση γενικών υποδομών στις παράλιες και αστικές περιοχές

Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού θεωρούνται κατάλληλες να συμβάλλουν στις αναπτυξιακές διαδικασίες: Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού δίνουν την δυνατότητα να διαφοροποιηθεί από το τουριστικό προϊόν ήλιος και θάλασσα και δημιουργούν τις προϋποθέσεις για τη σωστή εκμετάλλευση των πόρων που διαθέτει, συμβάλλει στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων μέσα από μία αναπτυξιακή διαδικασία συνεχούς αλληλεπίδρασης και ανταλλαγής εμπειριών, με στόχο μακροπρόθεσμα οφέλη. Επιπλέον δίνεται η δυνατότητα σε περιοχές ορεινές και απομονωμένες, να συμμετάσχουν στη διαδικασία τουριστικής ανάπτυξης ώστε να ξεφύγουν από την απομόνωση και να εκμεταλλευτούν τους

πόρους που διαθέτουν με μακροπρόθεσμα οφέλη για την τοπική κοινωνία.

Η Ελλάδα έχει την ανάγκη από τη μια, της διαφοροποίησης και εμπλουτισμού του τουριστικού της προϊόντος στις τοποθεσίες που έχει αναπτυχθεί ο μαζικός τουρισμός, ενώ από την άλλη, της ανάπτυξης ήπιων μορφών τουρισμού στις μειονεκτικές τοποθεσίες της ενδοχώρας που πλήττονται από πληθυσμιακή συρρίκνωση και εγκατάλειψη. Γι αυτές τις περιοχές, δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού αποτελούν μοναδική αναπτυξιακή ευκαιρία. Έτσι οι μορφές αυτές τουρισμού μπορεί να λειτουργήσουν είτε συμπληρωματικά με τον μαζικό τουρισμό είτε αυτόνομα δημιουργώντας τουριστικούς πόλους έλξης, αλλά συμβάλλοντας και στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.

Η θεματική δραστηριότητα που προτείνουμε ενσωματώνει και αναδεικνύει πολλά από τα στοιχεία του φυσικού - πολιτιστικού περιβάλλοντος αλλά και τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις του τόπου φιλοξενίας. Συγχρόνως συμβάλλουν στην ποιοτική και οικονομική αναβάθμιση των ευρύτερων περιοχών.

Επίσης οι κατά τόπους αρμόδιοι φορείς θα πρέπει να έρθουν σε επαφή με τουριστικά πρακτορεία του εξωτερικού ώστε να προβληθούν κατάλληλα οι περιοχές, να σχεδιάσουν τουριστικά προγράμματα και πακέτα με ποικίλα τουριστικά ενδιαφέροντα και να τα προτείνουν στους πράκτορες. Τα προγράμματα αυτά θα περιλαμβάνουν προτάσεις ή για απλή διαμονή ή διαμονή σε συνδυασμό με ενεργητική συμμετοχή στην καθημερινή τοπική ζωή και εκδρομές ή περιηγήσεις στα διάφορα αξιοθέατα. Για την ενίσχυση της δράσης του φορέα απαραίτητη είναι η δημιουργία υποστηρικτικών υπηρεσιών, όπως κέντρα πληροφόρησης αγροτουρισμού /οικοτουρισμού στις έδρες των Δήμων, πολυκέντρα πολιτισμού (με τη δημιουργία δικτύου πολιτιστικών διαδρομών.

Το ζητούμενο αποτέλεσμα από τις προτάσεις αυτές είναι η αύξηση της ελκυστικότητας της χώρας για επενδύσεις με βάση το σχέδιο που προτάθηκε, λαμβάνοντας υπόψη όχι μόνο την τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας αλλά και τη διαφύλαξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, σε σχέση πάντα με τις ανταγωνιστικές συνθήκες και προοπτικές σε άλλες περιοχές ή χώρες του άμεσου ή ευρύτερου περιβάλλοντος.

Θετικά στοιχεία και αδυναμίες της εφαρμογής που επιχειρείται: Οι θετικές επιπτώσεις των τουριστικών δραστηριοτήτων ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού στην υπό εξέταση περιοχή, συνοψίζονται στα ακόλουθα:

- Γενικότερη βελτίωση της ποιότητας ζωής κυρίως των κατοίκων των ορεινών και απομονωμένων περιοχών, με έμφαση στην ενίσχυση της απασχόλησης και την αύξηση του εισοδήματος.
- Στη γενικότερη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος με την προστασία και ανάδειξη φυσικών και πολιτιστικών πόρων, είτε με γενικά έργα υποδομής για την ανάδειξη των πόρων, είτε λόγω της κινητοποίησης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας με έργα αναστήλωσης και συντήρησης παραδοσιακών οικισμών, είτε με έργα προστασίας περιβαλλοντικών πόρων από οικολογικές οργανώσεις και φορείς .

Ωστόσο η ανάπτυξη του τουρισμού και η προώθηση των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, μπορεί να δημιουργήσουν αρνητικές επιπτώσεις, δημιουργώντας ανταγωνιστική σχέση με τους άλλους βασικούς τομείς της τοπικής παραγωγής ειδικά της γεωργοκτηνοτροφίας, διότι η δημιουργία υποδομών απαιτεί οικοπεδοποίηση και κατά συνέπεια απορρόφηση φυσικών πόρων (γη και νερό) αλλά και επενδύσεων που είναι αναγκαίες για την ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα.

Για να αντιμετωπιστούν τα περιβαλλοντικά προβλήματα που προκύπτουν από την τουριστική δραστηριότητα, θα πρέπει να υιοθετηθούν μέτρα για τη χωρική και χρονική διασπορά του τουρισμού.

Τα οφέλη που θα προκύψουν για τις τοπικές κοινωνίες, την οικονομία το περιβάλλον, τους επισκέπτες. Τα οφέλη από την προώθηση και την ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού συνοψίζονται ως εξής:

Για τις τοπικές κοινωνίες:

- Περιορισμός του φαινομένου της της ερήμωσης των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών της υπαίθρου
- Αύξηση του εισοδήματος και του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων
- Ανάδειξη της τοπικής κουλτούρας και του τοπικού πολιτισμού

- Βελτίωση των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού και νέες ευκαιρίες Απασχόλησης
- Ευκαιρία αξιοποίησης από τις τοπικές κοινωνίες των υποδομών που δημιουργούνται από την εξυπηρέτηση των τουριστικών δραστηριοτήτων

Για το περιβάλλον:

- Προστασία του περιβάλλοντος και αξιοποίηση των πόρων φυσικών και πολιτιστικών
- Αποκατάσταση και φροντίδα παραμελημένων οικοσυστημάτων
- Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού για τα οφέλη από την προστασία του

Για την οικονομία:

- Διάχυση των οικονομικών ωφελειών
- Στην ενίσχυση της τεχνογνωσίας των επιχειρήσεων και των υπηρεσιών για να ανταποκριθούν στις νέες απαιτήσεις της αγοράς
- Μεγιστοποίηση του μεριδίου της αγοράς με τον εντοπισμό νέων αγορών – στόχων
- Στην μείωση της εποχικότητας και στην επιμήκυνση τη τουριστικής περιόδου

Για τους επισκέπτες:

- Προσφορά ποιοτικής εμπειρίας ανάλογα με το κίνητρο του ταξιδιού
- Βελτίωση της επικοινωνίας με τους ντόπιους, με την αφομοίωση τοπικών πολιτισμικών στοιχείων σχετικά με την τοπική κοινωνική ζωή
- Ενίσχυση του συμμετοχικού τους ρόλου στη διαδικασία του σχεδιασμού του τουριστικού προϊόντος

Συνοψίζοντας η Ελλάδα διαθέτει τη μοναδική δυνατότητα να προσφέρει σύγχρονες εναλλακτικές μορφές τουρισμού υψηλής ποιότητας, αναπτύσσοντας καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες, χωρίς να επιβαρύνουν το περιβάλλον, προσφέροντας οφέλη και συμβάλλοντας στη μακροχρόνια και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Βελισσαρίου Ε.** (2000), « Μάνατζμεντ Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού».
2. **Γλωνιά Ε.** (2003), «Εκτίμηση της ποιότητας υπηρεσιών άθλησης και ψυχαγωγίας σε Ξενοδοχεία διακοπών», περιοδικό Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή & τον Αθλητισμό, Τόμος 1, Τεύχος 1
3. **Γρούτας, Γ.** (2000), « η Διαφήμιση στον Τουρισμό» στο Γρούτας Γ., Νικολαΐδης Χ.: « Διαφήμιση, Δημόσιες Σχέσεις, Προώθηση πωλήσεων στον τουρισμό».
4. **Ε.Ο.Τ,** (2002), «Ιαματικές Πηγές Τουριστικής Σημασίας – Υδροθεραπευτήρια», ανακτήθηκε στις 18 Ιανουαρίου 2002 από την ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.gnto.gr>
5. **Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δυτικής Ελλάδος, Πελοποννήσου, Ιονίων Νήσων 2007- 2013,** Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας
6. **Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013,** Αθήνα, 2006
7. **Ηγουμενάκης Ν.** (2004) « Τουρισμός : Βασικές Έννοιες», Αθήνα Interbooks
8. **Ηγουμενάκης Ν.** (2008) « Τουριστική Οικονομία», Αθήνα Interbooks
9. **Ιακωβίδου, Ό.** (2003), « Ο Αγροτουρισμός στην Ελλάδα - ένας απολογισμός της αποκτηθείσας εμπειρίας», ΓΕΩΤΕΧΝΙΚΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, εκδ. Γεωτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Μάιος – Ιούνιος 2003, Τεύχος 132

10. **ICAP** (2007), «Κλαδική Μελέτη : Ξενοδοχειακές επιχειρήσεις »
11. **Κοκκώσης Χ.-Τσάρτας,Π.**,(2001). «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον»,
12. **Κομίλης,Π.**,(2001). «Οικοτουρισμός ,Η εναλλακτική προοπτική αιφόρου τουριστικής ανάπτυξης», Εκδόσεις Κριτική ,Αθήνα, σ.σ 229-281.
13. **Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα**, (Π.Ε.Π 2000 – 2006), Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας,
14. **Σφακιανάκης Μ.** (2000) « Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού» , εκδ. ΕΛΛΗΝ, Αθήνα
15. **Σχίζας Γ.** (1998) « Ο Άλλος Τουρισμός: Η Οικολογική Διέξοδος στα Αδιέξοδα του Συμβατικού Τουρισμού», εκδ. Εναλλακτικές Εκδόσεις / Οικοτοπία, Αθήνα
16. **Τερζάκης Δ.** (2002), « Αθλητικός τουρισμός, μια νέα έννοια - πρόκληση», ανακτήθηκε από την ηλεκτρονική διεύθυνση του Διεθνούς Συμβουλίου Αθλητικού Τουρισμού - Ερευνητική Μονάδα Ελλάδος, <http://www.sporttourism.com>
17. **Τσάρτας Π.** (1996), « Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον Τουρισμό, Αθήνα: εκδ. Εξάντας, 1996, στο « Παράλληλα Κείμενα για τη θεματική ενότητα « Τουριστικός τομέας», Πάτρα, ΕΑΠ, 2000
18. **Τσάρτας, Π.** (1999), «Πρότυπα Τουριστικής Ανάπτυξης: Παράμετροι Συγκρότησης των Διαφορετικών προτύπων», στο Κοκκώσης Χ.- Τσάρτας Π. « Ανάπτυξη και περιβάλλον στον τουρισμό», Πάτρα: ΕΑΠ.

ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

- ♣ <http://www.achaia.gr/Axaia/patra.htm> (Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση Αχαΐας) .
- ♣ <http://www.culture.gr> (Υπουργείο Πολιτισμού)
- ♣ <http://www.yppo.gr/0/gindex.jsp> (Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού)
- ♣ <http://www.tourism-development.gr> (Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης)
- ♣ <http://www.ditikiellada.gov.gr> (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας)
- ♣ [http:// www.economics.gr//AllMedia/-gr](http://www.economics.gr//AllMedia/-gr)
- ♣ <http://www.gnto.gr> (Ελληνικός οργανισμός τουρισμού)
- ♣ <http://www.morax.gr>
- ♣ <http://www.sette.gr> (Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων)
- ♣ <http://www.statistics.gr-tables> (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία).
- ♣ <http://www.world-tourism.org>
- ♣ <http://www.unwto.org/facts/eng/barometer.htm>
- ♣ <http://www.weforum.org/en/index.htm> (Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ)
- ♣ <http://www.ecotourism.org>
- ♣ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

